

Seçkilərdən İnstitutlara qədər

Gənclər üçün Demokratiya bələdçisi

Müəllif:

Mariam Lortkipanidze, Ana Caia

Redaktor:

Tamar Kintsuraşvili

Tərcüməçi:

Aydan Yusif

© 2015, Mediya İnkişaf Fondu

© 2015, Designed by IBDesign

Demokratiyanın indikatorlarından olan siyasi prosesdə vətəndaşların fəal iştirakı dedikdə bilməliyik ki, demokratiya bir dəfəlik akt deyil və seçkidə başlayıb seçkidə də bitmir. Vətəndaş məsuliyyəti qərarların qəbulu prosesində iştirakı, hakimiyyətə daimi nəzarəti və yekun olaraq xalqın idarəçiliyinin tam icrasını nəzərdə tutur. Demokratiya prosesdə yaş həddindən, cinsindən və etnik mənsubiyyətindən aslı olmayaraq hər kəs iştirak edəndə güclü olur.

Bu təlimat gənclər üçün hazırlandı və məqsədi onları demokratiya konsepsiyası, seçki hüququ, hakimiyyət məsuliyyəti haqda daha yaxşı məlumatlandırmaqdır; həmçinin seçkilərdə və qərarların qəbulu proseslərində hər bir vətəndaşın iştirakının vacibliyini dərk etməyin əhəmiyyətini gənclərə çatdırmaq.

Ümid edirik ki, Seçki Sistemlərinin İnkişafı, İslahatı və Tədrisi Mərkəzinin dəstəyi ilə Mediya İnkişaf Fondu – MDF tərəfindən hazırlanan bu təlimat gənclərdə siyasi və demokratik özünüdərk inkişafına şərait yaradacaq.

Məzmun

Hissə I. Demokratik İdarəçilik	7
Birbaşa və Nümayəndəli Demokratiya	7
Hakimiyyətin bölüşdürülməsi	8
Seçki sistemləri	9
Seçki və səsvermə	9
Siyasi partiyalar	10
Azad və Ədalətli seçkilərin qurumlararası komissiyası	11
Demokratiya və Mediya. 4 vacib şərt	11
Kampaniya	17
Hissə II. Seçkilərin təşkil olunması	19
Hissə III. Seçkidən sonra prosesdə iştirak etmək	40
Məlumat azadlığı	40
Tapşırıq və çalışmalar	46
1. Əhəmiyyətli nədir?	46
2. Məsuliyyət	48
3. Seçki təcrübəsi	50
4. Şəxsi fəaliyyət planının tərtib olunması	51
5. Kommunikasiya və İmplantasiya	53

Demokratik İdarəçilik

Demokratiya nədir?

Demokratiya yunan sözüdür və xalqın idarəçiliyi deməkdir (Yunan. δῆμος „Demos“ — xalq; κράτος „kratos“ — qanun, güc). Dövlət idarəçiliyinin bu forması zamanı bütün güc və səlahiyyət bilavasitə xalqa və onların nümayəndələrinə aiddir. Hakimiyyətin mənbəyinin xalq olduğu idarəçilik, birbaşa və ya dolaylı yolla mütəmadi seçki üsulu ilə həyata keçirilir.

Demokratik proseslərdə niyə iştirak etməliyik?

- ▶▶ Demokratiya qərarların qəbulu prosesində bütün vətəndaşların iştirakı deməkdir;
- ▶▶ Demokratik sistemdə insanların seçi və ifadə azadlıqları var;
- ▶▶ Demokratiyada hər kəs üçün bərabər səviyyədə hüquq və məsuliyyət mövduddur;
- ▶▶ Demokratiyada hər kəs üçün əl çatan olan məhkəmə sistemi var;
- ▶▶ Demokratiyada Hakimiyyət xalq qarşısında məsuliyyət daşıyır və xalqa hesabat verir.

Birbaşa və Nümayəndəli Demokratiya

Bizim icmada, bölgədə və ölkədə qərarları kim qəbul edir?

Gürcüstan nümayəndəli demokratiya ölkəsidir, bu isə o deməkdir ki, hər bir vətəndaşın öz fikrini ifadə etmək və qərarlar qəbul etmək hüququ var.

Dövlət vətəndaşlar tərəfindən seçilmiş seçici nümayəndəsi olan və hökuməti təşkil edən insanlar qurumu vasitəsi ilə idarə olunur.

Ümumxalq suverenlik prinsipi dövlət hakimiyyətinin mənbəyi xalqdır deməkdir. Xalq öz hakimiyyətini nümayəndəlik və ya birbaşa formada həyata keçirir. Xalqın iştirak formasına əsasən, birbaşa və nümayəndəli demokratiya mövcuddur.

Nümayəndəli demokratiya sistemi prinsiplərə və ya illər ərzində formalaşmış əhəmiyyətli ideya dəyərlərə əsaslanır. Seçilən nümayəndələr qanunvericilik vasitəsi ilə ölkəni idarə edirlər. Hökumət xaq qarşısında hesabat verir, bu da o deməkdir ki, onlar seçiciləri qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Nümayəndəli demokratiya birbaşa demokratiyadan fərqlənir. Birbaşa demokratiyada vətəndaşlar nümayəndələr olmadan birbaşa qərar qəbul edirlər. Bu forma sadəcə ən xırda dövlət vahidlərində istifadə olunur. Müvafiq olaraq heç bir müasir demokratik sistem birbaşa demokratiya prin-

siplərinə əsaslanmır, lakin müəyyən mənada onun bəzi elementlərini əhatə edir. Referendumlar, Ümumxalq sorğusu (Plebisçit), beynəlxalq qanunvericilik təşəbbüsü və s. birbaşa demokratiya instituna nümunədir.

Referendum xüsusi ilə əhəmiyyətli dövlət məsələsi ilə bağlı yekun qərarın verilməsi üçün keçirilmiş ümumxalq sorğudur, **Plebisçit** isə - seçici fikirlərini öyrənmək üçün keçirilir; Referendumun nəticələri qanuni gücə malikdir, plebesçitin nəticələri isə məsləhət xarakterlidir.

Nümayəndəli demokratiya və ya başqa cür desək, nümayəndəli idarəçilik, xalq tərəfindən seçilən dövlət orqanları vasitəsi ilə həyata keçirilir. Cəmiyyətdə demokratik proseslər xüsusi dövlət orqanları və cəmiyyət idarəçiliyi vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Hakimiyyətin bölünməsi

Hakimiyyətin bölünməsi prinsipi dövlət hakimiyyətinin bir-birindən asılı olmayan 3 yerə bölünür: Qanunverici, İcraçı və Məhkəmə Hakimiyyəti.

Qanunvericilik hakimiyyəti dövlət və cəmiyyət həyatının hüquqi əsaslarını, ölkənin daxili və xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. Qanunvericilik orqanı tərəfindən qəbul olunan qanunlar ali hüquqi gücə malikdir, qanunlarda əks olunan hüquq normalarının ümumi və vaciblik xüsusiyyəti mövcuddur.

İcra hakimiyyəti öz orqanları vasitəsi ilə qanunverici tərəfindən qəbul olunmuş hüquq normaların həyatda icrasını həyata keçirir. Onun fəaliyyəti qanuna əsaslanmalıdır.

Məhkəmə hakimiyyətinin vəzifəsi istənilən hüquq pozuntusuna qarşı şəxslərin hüquqlarını müdafiə etməkdən ibarətdir. Ədalət ancaq məhkəmə orqanları vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Gürcüstanda qanunvericilik hakimiyyətini parlament, icra hakimiyyətini – hökumət, məhkəmə hakimiyyətini konstitusiya məhkəməsi və ümumi məhkəmələr həyata keçirir.

Gürcüstan Prezidentinə konstitusiya, insan və azadlığın təminatı rolu verilib. Prezident dövlət hakimiyyətləri arasında arbitr vəsifəsini daşıyır.

Gürcüstan Prezidenti Gürcüstan dövlətinin rəhbəridir və hərbi qüvvələrin ali sərkərdəsidir. O konstitusiyaya əsasən dövlətin xarici və daxili siyasətini aparır və həyata keçirir, ölkə birliyini, dövlət orqanlarının fəaliyyətini təmin edir. Prezident xarici münasibətlərdə ölkənin ali nümayəndəsidir.

Gürcüstan Prezidenti ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında, gizli səsvermə ilə, 5 il müddətinə seçilir. Eyni şəxs yalnız iki dəfə prezident seçilir. Prezident olaraq seçici hüququ olan 35 yaşa tamam olmuş, 5 il və seçkilər təyin olunana qədər son 3 ildə Gürcüstanda yaşamış Gürcüstan vətəndaşı seçilə bilər.

Gürcüstan Paramenti qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən, hökumətin işinə nəzarət edən ölkənin nümayəndəli orqanıdır. Parlament ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında, gizli səs vermə yolu ilə 4 il müddətinə seçilmiş 150 nəfərdən ibarət olur.

Parlament üzvü olaraq Gürcüstan vətəndaşı 25 yaşından seçilə bilər. Parlament öz hüquq və səlahiyyətləri müddətinə sədr və sədr müavini seçir. Parlament komitətlərdən ibarətdir, onun fəaliyyətinin təmin olunması üçün büro yaradılır.

Gürcüstan Hökuməti icra hakimiyyətinin fəaliyyətini, ölkənin xarici və daxili siyasətinin icrasını təmin edir. Hökumət öz fəaliyyətini nazirliklər və onların idarə sahəsinə daxil olan dövlət qurumlarının vasitəsi ilə həyata keçirir. O öz səlahiyyətlərini həyata keçirərkən parlamentin etimad etdiyi hökumət proqramını rəhbər tutur. Hökumət baş nazir və nazirlərdən təşkil olunur.

Məhkəmə hakimiyyəti konstitusuya nəzarəti və ədalət vasitəsi ilə icra olunur. Gürcüstan Konstitusiyası Məhkəməsi konstitusiyaya nəzarət edən məhkəmə orqanıdır. Ədalət ümumi məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilir.

Konstitusiyası Məhkəməsi 9 hakimdən ibarətdir. Konstitusiyası Məhkəməsi digər vəzifələrlə yanaşı vətəndaşın şikayəti əsasında insan hüquqları ilə əlaqədar normaların konstitusiyaya uyğunluğu məsələsinə də baxır. Konstitusiyası Məhkəməsi bu və ya digər normanı konstitusiyaya zidd olaraq elan edə bilər.

Hökumət tədbirlərinin bizim həyatımıza hansı təsirləri var?

Hakimiyyətin bütün səviyyələrində sizin həyatınızın bütün sahələrinə təsir göstərən ciddi qərarlar qəbul olunur. Bu qərarların bəziləri aşağıdakı sahələrə təsir göstərir:

- ▶▶ Sizin məktəb və ya universitetə;
- ▶▶ Ətraf mühit – hava və ya su nə dərəcədə təmizdir, və ya global istiləşmə problemləri necə həll olunur;
- ▶▶ Sizin sağlamlığınız, həmçinin sağlamlıq sığortasından yararlanmaq və ya həkim xidmətinin və dərmanların qiyməti;
- ▶▶ Sizin təhlükəsizliyiniz, həmçinin polislərin və yanğın şöbələrinin sayı;
- ▶▶ Dövlət hərbi sahəyə və ya sülhməramlı missiyaya nə qədər pul xərcləyəcək;
- ▶▶ Və s..

Seçki sistemləri

Dünyada bir neçə seçki sistemi mövcuddur. Bunlar arasında ən çox yayılmışı **majoritar**, **proporsional** və **qarışıq** seçki sistemləridir.

Majoritar seçki sisteminə ölkə təxminən bərabər ölçülü seçki dairələrinə bölünür. Seçici bülletendə sadalanan namizədlərdən yalnız birinə səs verə bilər. Ən çox səs toplamış namizəd qalib sayılır.

Proporsional seçki sistemi zamanı isə partiyalar kandidateklərin ümumi siyahılarını hazırlayırlar. Hər bir seçici öz səsini onun üçün qəbul olunan partiyanın xeyrinə verir. Qanunvericiliklə müəyyən olunan faiz baryerini keçən partiya toplanan səslərin ümumi sayına uyğun olaraq seçilən orqanda müvafiq yerləri tutur.

Qarışıq sistem majoritar və proporsional sistemləri birləşdirir. Seçilən orqanın bir hissəsi proporsional, digər hissəsi isə majoritar qaydada tışkil olunur.

Gürcüstan Prezidenti majoritar seçki sistemi vasitəsi ilə seçilir, lakin yerli özünüidarəetmə orqanları və parlament seçkiləri majoritar və proporsional qarışıq seçki sisteminin istifadəsi ilə həyata keçirilir.

Seçkilər və səs vermə

Seçkilər əhalinin hakimiyyət nümayəndələrini seçdiyi demokratik idarəetmənin mərkəzi mexanizmidir, nümayəndələr isə xalq qarşısında cavabdehdir.

Seçkilər adətən vətəndaşın siyasi proseslərdə iştirak üçün müraciət etdiyi ən vacib tədbir kimi dəyərləndirilir. Demokratik cəmiyyətdə hər bir səlahiyyətli seçicinin səsvermə hüququ var, lakin onlardan bəziləri bu hüquqdan istifadə etməməyi seçir.

Demokratiya azad və ədalətli seçkilərsiz mövcud ola bilməz. Azad və ədalətli keçirilmiş seçkilər hər kəsin bərabərliyinin təmin olunması deməkdir, çünki hər bir seçicinin sadəcə bir səs hüququ var. Buna görə də səsvermə hər kəsə fərdi şans verir ki, öz fikrini bildirsin.

Seçkilərin yekun nəticələri siyasətçilər, siyasi partiyalar və cəmiyyət üçün hansı mövqe və baxışların cəmiyyət əksəriyyəti tərəfindən qəbul olduğunu anlamaq üçün bir bildirişdir.

Siyasi partiyalar

Cəmiyyət və dövlət quruluşu haqqında vahid baxışa malik olan vətəndaşların “Vətəndaşların siyasi təşkilatları haqqında” Gürcüstanın əsas qanununa müvafiq olaraq qeydiyyatdan keçmiş birliyinə **siyasi partiya** deyilir. Siyasi partiyanın məqsədi hakimiyyətə gəlmək, ölkə hökumətində və parlamentdə yerlər tutmaqdır ki, bununla da nümayəndəsi olduqları vətəndaşlar qurupunun maraqlarına uyğun siyasət aparmaq istəyirlər.

Demokratik cəmiyyət üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlərdən biri də ölkədə iki və daha artıq siyasi partiyanın mövcud olmasıdır. Belə olan halda vətəndaşa imkan verilir ki, ayrı-ayrı partiyaların proqramları ilə tanış olsun və hansı partiyanın proqramı düşünürsə ki, ölkənin inkişafını təmin edəcək, o partiyanın xeyrinə də seçim etsin.

Siyasi partiyanın proqramı partiyanın baxışlarını və mövcud problemlərin həlli yollarını əhatə edir. Gürcüstanda gün ərzində aparılan seçki kampaniyası zamanı, hər bir vətəndaşa imkan yaradılır ki,

mediya və seçki təbliğat materialları vasitəsi ilə seçkilərdə iştirak edən siyasi partiyaların seçkiqabağı proqramları ilə tanış olsun və yalnız bundan sonra məlumatlandırılmış seçim etsin.

Seçicilərin məlumatlandırılması məqsədi ilə partiyalar seçkiqabağı təbliğat aparırlar və bu məqsədlə seçkiqabağı görüşlər, ictimai debatlar və diskusiyalar, manifestasiyalar aparırlar.

Müxalif partiyanın vəzifəsi hakimiyyət tədbirlərinin analizi və tənqidi, hakim partiya və cəmiyyətə alternativ ideaların təqdim olunmasından ibarətdir.

Azad və ədalətli seçkilər üçün qurumlararası komissiya

Seçkilərin şəffaf və ədalətli mühitdə keçirilməsi məqsədi ilə, seçki məəcəsi əsasında, Ədliyyə Nazirliyi yanında azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün qurumlararası komissiya yaradılır. Komissiya ayrı-ayrı hökumət qurumları arasında kordinasiyaya şərait yaradır və hökumətlə seçkilərdə iştirak edən bütün maraqlı tərəflər arasında dialoq aparır. Komissiya siyasi partiyalar, yerli qeyri hökumət və beynəlxalq təşkilatlarla, müşahidəçilərlə əməkdaşlıq edir. O seçki prosesi haqqında maraqlı tərəflər tərəfindən təqdim olunan məlumatı, həmçinin seçki pozuntularını yoxlamaq və lazım gələrsə, ictimai xidmətlər və inzibati orqanlara təkliflər və məsləhətlər hazırlamaq səlahiyyətinə malikdir ki, aşkar olunan faktlara reaksiya versinlər.

Demokratiya və mediya

4 vacib şərt

Demokratik hesab olunması və əhalinin etibarını qazanması üçün, seçkilər müəyyən şərtlərə cavab verməlidir. Onlardan dördü ən vacibidir:

1. Seçici siyasi partiyalar və namizədlər arasından real seçim etməyi bacarmalıdır. Prosesdə sadəcə bir dominant partiya iştirak edən zaman debatlar və fərqli ideyaların mübadiləsi baş vermir, ayrı-ayrı subyektlər arasında rəqabət tendensiyası da olmur. Belə olan halda seçilən partiyanın əsası olmur ki, xalqa qulaq assın, çünki xalqın başqa seçimi yoxdur.
2. Seçkilərdə iştirak edən subyektlər üçün kampaniya aparmaq imkanı təmin olunmalıdır, bu da o deməkdir ki, onlar seçkiqabağı görüşlər keçirməyi və seçicilərlə ünsiyyət yaratmağı bacarmalıdırlar. Əgər partiyalara və namizədlərə danışmağa imkan verilməzsə yeni ideya və yanaşmalar seçicilərə məlum olmayacaq.
3. Seçkilərin keçirilməsini müəyyən edəcək qaydalar mövcud olmalıdır. Bu qaydalar bütün iştirakçılar üçün məlum, əlçatan və qəbulan olmalıdır. Bu qaydaların inzibatiyyəti həyata keçirən təşkilatçılıq etibarlı olmalıdır. Məhkəmə bu qaydalar pozluduqda onların bərpa olunmasını təmin etməlidir. Prosesi korrupsiyadan və seçicilərə təzyiqdən qoruyacaq qanunvericilik təminatları olmalıdır. Bu qarantıyalsız seçkilərin nəticələri ədalətsiz hesab oluna və xalqın narazılığına səbəb ola bilər. Əgər xalq görsə ki, seçkilər ədalətlidir, proses şəffaf keçir, o zaman seçilən hakimiyyətə qarşı etibar artıq olur.

4. Ən önəmlisi isə odur ki, xalq kimə səs verdiyini, necə səs verməli olduğunu və səsvermənin niyə əhəmiyyətli olduğunu anlasın. Seçici məlumatlandırılmış seçim etməyi bacarmalıdır, bunun üçün isə o balanslaşdırılmış və qərəzsiz məlumat almalıdırlar.

Bu 4 şərt təmin olunarsa, deyə bilərik ki, seçilən hakimiyyət legetimdir. Bu o deməkdir ki, qalib gələn partiya tərəfindən ölkənin idarə olunması və qərarların qəbul olunması əhali tərəfindən qəbul olunur və seçkilər beynəlxalq tərəfindən də tanınır və qəbul olunur.

Azad mətbuatsız demokratiya mövcud deyil.

Deokratik seçkilərin bu 4 şərtini azad media olmadan həyata keçirmək mümkün deyil.

Media xalqa seçkilər və siyasi seçimlər haqqında məlumat verən ən əhəmiyyətli institutdur. Media azad olmalıdır ki, hər siyasi partiyanın kampaniyasını ədalətli şəkildə işıqlandırsın, cəmiyyətə seçkilər və prosedurlar haqqında məlumat versin, həmçinin prosesin şəffaflığı haqqında suallar versin.

Media həm hakimiyyətin, həm də müxalif partiyaların xalq qarşısında cavabdehliyini təmin etməli, seçicilərə seçkiqabağı vədlərin icrasını xatırlatmalıdır.

Qanunvericilik medyaya seçicilərin maarifləndirilməsi məqsədi ilə hansı öhdəliklər verir?

İctimai televiziya, Acara ictimai televiziyası və radiyo, həmçinin icma televiziyaları onların əhatə dairəsində olan bölgədə aparılan seçki kampaniyası ərəfəsində hər saatda 60 saniyə ödənişsiz və diskriminasiyasız hər bir seçki subyekti tərəfindən təqdim olunan seçkiqabağı reklama ayırmalıdır.

Seçki subyekti üçün pulsuz reklam vaxtının ayrılması öhdəliyi ümumi yayım həyata keçirən milli televizyalara da şamil olunur. Onlar məcburdurlar ki, ümumi seçkilər olarkən seçki kampaniyası zamanı öz efirlərində hər 3 saatda 90 saniyədən az olmayaraq və diskriminasiyaya yol vermədən hər bir seçki subyekti tərəfindən təqdim olunan seçkiqabağı reklama yer ayırsınlar.

Digər yayım qurumlarına gəldikdə isə, əgər onlar öz efirlərində ödənişli seçkiqabağı reklam yerlədirərlərsə, onların öz efirlərində seçki subyekti üçün ödənişsiz seçkiqabağı reklama seçkiqabağı dönmədə (seçkilərə qalmış son 30 gün ərzində) yer ayırma öhdəliyi düşür. Ödənişsiz reklam vaxtının diskriminasiyasız yerləşdirilməsi öhdəliyi ödənişli seçkiqabağı reklamın toplam vaxtından 3 dəfə artıq vaxtın ödənişsiz ayrılması deməkdir.

Subyekt tərəfindən istifadə olunmayan vaxtın gələcəkdə istifadə olunması mümkünsüzdür.

Kvalifikasiya seçki subyekti aşağıdakı meyarlara cavab verməlidir:

- ▶▶ Son parlament seçkilərində sərbəst iştirak edirdi və seçicilərin ən az 4 faizinin səsini toplayıb;
- ▶▶ Son yerli özünü idarə etmə seçkilərində sərbəst şəkildə proporsional qaydada iştirak edib və ölkə üzrə seçicilərin ən az 3 faizinin səsini toplayıb;

- Son parlament seçkilərində seçicilərin ən az 4 faizinin səsini toplamış seçki bloqunda birləşmiş və bloqun bir nömrəli üzvü olub;
- Son yerli özünü idarəetmə seçkilərində proporsional qaydada iştirak edib və ölkə üzrə seçicilərin ən az 3 faizinin səsini toplamış seçki bloqunda birləşib və bloqun bir nömrəli üzvü olub.

Yayım qurumu seçki ilində bütün Gürcüstan ərazisində seçki qanunvericiliyi ilə müyyən olunmuş qaydada keçirilmiş ən az 5 sorğunun və ya seçkilərə qalmış bir ay ərzində keçirilmiş təhqiqatın nəticəsi əsasında seçicilərin ən az 4 faizinin dəstəyini almış siyasi partiyayı kvalifikasiyalı seçki subyekti olaraq qəbul edə bilər. Sosial təhqiqatın nəticələrinin yayım qurumu tərəfindən diskriminasiyalı istifadəsi yol verilməzdir.

Qanunvericilik seçicini ictimai fikirlə manipulyasiyadan necə qoruyur?

Seçkilərin müəyyən olunduğu gündən MSK tərəfindən seçkilərin nəticələrinin açıqlanacağı vaxta qədər və bu gündən 1 ay ərzində seçkilərlə bağlı ictimai fikrin sorğusunun nəticələrinin yayımlanması zamanı qanunvericilik xüsusi nizamlayıcılar tətbiq edir. Bu nizamlayıcıların məqsədi seçki dönməində medya vasitələri tərəfindən ictimai fikirlə manipulyasiyasının qarşısını almaq və ictimaiyyətə tam məlumat çatdırmaqdan ibarətdir.

Seçki qanunvericiliyinə əsasən ictimai fikrin təhqiqi aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- Nəticələrin ən az 95 faizinin etibarlı olduğunu və uyğunsuzluğun 3 faizi keçmədiyini təmin edən nümayəndəli təsadüfi seçimin qəbul olunan elmi metodologiyasına əsaslanmalıdır;
- İctimai fikrin araşdırması metodologiyasının etibarlılığı və nəticələrin obyektivliyi yoxlanıldıqdan sonra yayımlanmalıdır;
- Bu və ya digər müqayisə olunacaq ictimai fikir araşdırmasının nəticələrində əhəmiyyətli fərqlərin və ya dəyişikliklərin mövcudluğu zamanı bu fərqlərin və dəyişikliyin inandırıcı elmi izahı olmalıdır;
- İctimai fikirlə manipulyasiya olmamalı və ya vəsaitə qənaət edilməməli, telefon, poçt və ya internetlə sorğu aparılmamalıdır;
- Nəticələrin sərbəst yoxlanmasına imkan verən şəffaf metodologiyaya əsaslanmalıdır;

Nəticələr yayımlandığı zaman göstərməlidir:

- İctimai fikrin təhqiqini aparmış təşkilat;
- İctimai fikrin təhqiqini sifariş edən və ya maliyyələşdirən;
- Sorğuda istifadə olunan sualların dəqiq forma və ardıcılığı;
- Araşdırmanın aparıldığı zaman, vaxt;
- Rəyi soruşulanların sayı və seçim üsulları;
- Seçim hansı əhatədə və hansı kateqoriyaya mənsub insanlar arasında aparıldı;
- Araşdırma bütün rəyi soruşulanların fikirlərinə əsaslanır ya yox;
- Sorğuda iştirak etmək istəməyən, suallara cavab verməyən və ya rəyi soruşulmayan respondentlərin sayı;
- Seçim ölçüsü;
- Səhvlərin və uyğunsuzluqların əhatəsi;
- Nəticəyə əhəmiyyətli təsir göstərə biləcək digər əhəmiyyətli faktor haqqında məlumat.

Xüsusi ehtiyacları olan şəxslərin məlumatlandırılması necə baş verir?

Eşitmə qabiliyyəti zəifləmiş şəxslər üçün ictimai yayım qurumu seçki kampaniyası dönməində seçki ilə bağlı efiərə buraxılan proqramında işarət dili ilə tərcüməni təmin etməlidir.¹

Kampaniya

Seçkiqabağı təbliğat aparma və təbliğatda iştirak hüququ yoxdur:

- ▶ Seçki komissiyasının üzvlərinin, hakimin, Gürcüstan Daxili İşlər və Müdafiə Nazirliyinin, Prokuraturanın, Xarici Kəşfiyyat və Dövlət Mühfizəsinin xüsusi xidmətinin rəsmi işçiləri, xarici ölkə vətəndaşları və təşkilatlar, xeyriyyə və dini təşkilatlar, dövlət və yerli idarəetmə orqanlarının rəsmi əməkdaşları vəzifə borclarını yerinə yetirərkən təbliğatla məşğul olmamalıdır.

Gələcək seçkilərə seçkilərdə iştirakla bağlı hansı məsləhətəri verə bilərsiniz?

Siyasi partiyalar və namizədlər seçki kampaniyaları zamanı müxtəlif strategiyalara müraciət edirlər ki, əhalini öz baxışları ilə tanış etsinlər və onları inandırsınlar ki, xalqın nümayəndəsi ola bilərlər. Hər kəs seçki kampaniyasında fəal iştirak edə və aşağıdakı startegiyaları nəzərə ala bilər:

- ▶ Kampaniya zamanı namizədlə tez-tez qapı-qapı gəzirlər. Əgər, onlar sizin qapınıza gəlsələr lazımi suallarınızı verin. Həqiqətdə hakimiyyətə gəlmək üçün mübarizə aparan namizədlər özləri istəyirlər ki, siz suallar verəsiniz. Yadda saxlayın ki, onlar sizin səsəiniz üçün mübarizə aparırlar və öz partiyalarının baxışı ilə sizi tanış etmək şansı onlara aiddir ki, onları seçməkdə sizi inandıra bilsinlər.
- ▶ Sizi daha çox narahat edən məsələləri seçin və müəyyənələdirin ki, partiya və namizəd bu istiqamətdə nə planlayır.
- ▶ Əgər, şəxsən namizədlə danışmaq şansı sizə verilməzsə, onun seçki ştambına zəng vurun.
- ▶ Əgər, partiya və namizəd artıq bir dəfə hakimiyyətdə olubsa, siz müəyyən edə bilərsiniz ki, onlar bu problemlərin həlli ilə necə məşğul olurdular.
- ▶ Partiyanın seçki platformasını, baxışını, prinsiplərini tanıtmalarının ən yaxşı yolu bir seçki dairəsinə əhalini yığmaq və suallara cavab verməkdir. Sizin imkanınız var ki, sizi və aid olduğunuz icmanı narahat edən problemlərin həllini namizəd necə planlayır.
- ▶ Əgər, siz bu cür ictimai görüşdə iştirak edə bilmədinizsə namizədlərin ayrı-ayrı debatlardakı çıxışlarına göz gəzdirə bilərsiniz.
- ▶ Namizədlər və önəmli məsələlər haqqında məlumat almağın ən önəmli yolu medyadır. Televiziya, radiyo, qəzetlər və onlayn buraxılışlar seçki məsələləri ilə bağlı cəmiyyətin məlumatlandırılmasını təmin edirlər və ən effektiv forma namizədin özünün əhəmiyyətli problemlər haqqında danışdığı formadır.
- ▶ Siyasi partiyalar və namizədlər də reklam etmənin ayrı-ayrı formalarına müraciət edirlər - televiziya, radiyo, qəzet reklamları, poster və bukletlər və s. namizədlərin reklamlar vasitəsi ilə cəmiyyətə ötürdükləri mesajlara diqqət edin.

¹ "Gürcüstan Seçki Məcəlləsi" Maddə 51

Seçkilərin təşkili

Gürcüstanda kimin fəal seçki hüququ var?

Gürcüstan Seçki Məcəlləsi şəxsin seçici olmaq hüququnu – **fəal seçki hüququ** adlandırır. Fəal seçki hüququ Gürcüstan vətəndaşının səsvermə vasitəsi ilə rəsmi hakimiyyətin nümayəndəlik orqanlarına xalqın nümayəndələrini seçmək üçün ümumi seçkilərdə iştirak etmək, referendum və plebisçitdə iştirak edərək öz fikrini ifadə etmək hüququdur².

Seçki/referendum/plebisçit gününə qədər 18 yaşı tamam olmuş və Seçki Kodeksi ilə müəyyən olunmuş şərtlərə cavab verən, Gürcüstan konstitusiyası və ya seçki kodeksi ilə seçki hüququ məhdudlaşdırılmış şəxslər istisna olmaqla hər bir Gürcüstan vətəndaşının fəal seçki hüququ var.³

Passiv seçki hüququ – vətəndaşın seçki orqanlarına seçilmə hüququdur, seçkilərdə iştirak etmək səlahiyyətinə malik hər bir vətəndaş bu hüquqa malikdir.

Seçici iradəsinin azad şəkildə ifadə olunması qanunvericiliklə təmin olunub.

Seçki prosesində cavabdeh şəxs kimdir?

Gürcüstanda seçki prosesi Mərkəzi Seçki Komissiyası tərəfindən həyata keçirilir, və bu komissiya təmin edir ki, seçkilər:

- ▶▶ Azad, açıq və qərəzsiz olsun;
- ▶▶ Seçicilərin seçkilərdə iştirak etmələri üçün lazımi məlumatları olsun;
- ▶▶ Siyasi iştirakçıların məlumatları olsun ki, qaydaları qoruya bilinlər.

Seçicilərin qeydiyyatı necə aparılır?

Seçicilərin seçki səsələrini reallaşdırmaları seçicilərin qeydiyyatından və seçici siyahılarının tərtib olunmasından birbaşa aslıdır. Qanun “məcburi” və “könüllü” qeydiyyatı bir-birindən ayırır.

Məcburi qeydiyyat zamanı hakimiyyət orqanları bütün seçiciləri müəyyən etməli və onları vahid siyahıya əlavə etməlidirlər. Məcburi qeydiyyat iki cür ola bilər: dövlətin təşəbbüsü ilə seçki komissiyasının əməkdaşlarının qapı-qapı gəzərək və hər seçkiqabağı və ya bir neçə ildə bir dəfə seçicini qeydiyyata aldığı dövrü qeydiyyat və dövlətin əlində olan sərəvətlər əsasında formalaşan

² Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 2, altbənd „N“.

³ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 3, altbənd „AA“.

daimi qeydiyyat, bu qeydiyyat zamanı seçici siyahıları dövlət dövlət tərəfindən daim yenilənən siyahıların və ya vətəndaş reyestrinin məlumatları əsasında tərtib olunur. Könüllü qeydiyyata gəldikdə isə, o seçicilərin təşəbbüsü ilə aparılan qeydiyyat deməkdir. Könüllü qeydiyyat iki cür ola bilər: birinci – seçicinin təşəbbüsü ilə dövrü qeydiyyat (hər seçki öncəsi və bir neçə ildə bir dəfə vətəndaşlar xüsusi qeydiyyat mərkəzlərinə gedirlər və qeydiyyat keçirlər) və seçicilərin təşəbbüsü ilə daimi qeydiyyat (seçicilər bütün il ərzində fəaliyyət göstərən qeydiyyat mərkəzlərinə gedir və qeydiyyat olurlar).

Seçici siyahılarının formalaşdırılmasından kim cavabdehdir?

Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) seçicilərin vahid siyahısının tərtib olunmasından, onun kompüterdə işlənməsindən və ictimai məlumat üçün nəzərdə tutulmuş hissəsinin MSK-nın rəsmi veb-səhifəsində yerləşdirilməsində cavabdehdir. Cavabdeh qurumlar ildə dörd dəfə – hər ilin 1 fevral, 1 may, 15 iyul və 1 noyabr – seçki hüququ olan şəxslər haqqında, və ya seçki hüququ olmayan şəxslər haqqında yenilənmiş və ya yeni məlumatları MSK-a verirlər. Bu məlumatlar əsasında MSK seçicilərin vahid siyahısının elektron bazasının yenilənməsini təmin edir.⁴

Seçicilərin vahid siyahısının nəticələri üçün məlumatların ötürülməsində eyni vaxtda bir neçə qurum cavabdehdir:

- Gürcüstan Ədliyyə Nazirliyi;
- Yerli Özünü idarəetmə orqanları;
- Gürcüstanın işğal olunmuş ərazilərindən məcburi köçürülmüş şəxslərin məskunlaşdırılması və qaçqınlar nazirliyi;
- Gürcüstan Ədliyyə Nazirliyi;
- Gürcüstan Cəzaçəkmə və Probasiya Nazirliyi;
- Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliyi;
- Kəşfiyyat Xidməti;
- Xüsusi Dövlət Mühafizə Xidməti;
- Gürcüstan Konsulluq Qurumları;
- Gürcüstan Ali Məhkəməsi.

Vahid seçici siyahısına seçici ilə bağlı aşağıdakı məlumatlar daxil edilir:

- Soyad, ad;
- Doğum tarixi (tarix, ay, il);
- Ünvan (Gürcüstan vətəndaşı şəxsiyyət vəsiqəsi və ya Dövlət Xidmətlərinin İnkişafı Agentliyinin məlumat bazasına uyğun olaraq);
- Gürcüstan Vətəndaşının şəxsi nömrəsi;
- Faktiki yaşayış yeri (Gürcüstanın işğal olunmuş torpaqlarından məcburi köçürülmüş şəxslər üçün müvəqqəti yaşayış ünvanı qeyd olunur; başqa ölkədə olan şəxsə qeyd olur ki, „Konsulluğun uşotundadı, lakin bu cür şəxs əgər konsulluğun uçotunda durmursa qeyd olunur ki “xaricdədir”);

⁴ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 31, hissə 6, altbənd „A“.

- ▶▶ Vahid seçici siyahısında qeydiyyatın tarixi;
- ▶▶ Fotoşəkil;
- ▶▶ Cinsi.⁵

Seçicilər vahid seçici siyahısında olub, olmamalarını MSK-nın elektron bazasında aşağıdakı ünvanda yoxlaya bilərlər.: <http://voters.cec.gov.ge/>

şəxsi nömrə və cins istisna olmaqla bütün məlumatlar açıqır.

Hər bir seçici nə üçün qeydiyyata düşməlidir?

Səlahiyyətli seçicilərin dəqiq və yenilənmiş siyahısını qoruyub saxlamaq üçün seçicilərin qeydiyyatı önəmlidir. Seçici siyahısı kimin səs verdiyinə nəzarət etmək üçün istifadə olunur. Siyahı hər bir seçicinin səsvermə hüququndan sadəcə bir dəfə istifadə etməsini təmin edir və səsə səsə saxtalaşdırılmasının qarşısını alır.

Gürcüstan seçkilərində, referendumlarda və plebisitlərdə kimin səs vermək hüququ yoxdur?

Gürcüstan Konstitusiyasının 28-ci maddəsinin ikinci yarısına əsasən, məhkəmə tərəfindən əməkqabiliyyətini itirmiş kimi tanınmış şəxslərin və ya məhkəmə qərarı ilə cəzaçəkmə məntəqəsində olan şəxslərin (az ağır cinayət törətmiş şəxslər istisna olmaqla) seçki və referendumda iştirak etmək hüquqları yoxdur. Lakin Seçki Məcəlləsinin 3-cü Maddəsinin A.Q alt-bəndində göstərilir ki, aşağıdakı şəxslərin seçkilərdə, referendum və plebisitdə iştirak etmək hüquqları yoxdur:

- ▶▶ Məhkəmə qərarı ilə Penitensiar qurumda yerləşdirilmiş şəxsin (az ağır cinayət törədənlər istisna olmaqla);
- ▶▶ Əgər şəxs “Psixiatrial Kömək haqqında” Gürcüstan qanuna müvafiq olaraq stasionar psixiatrik qurumda yerləşdirilmiş dəstək alan şəxsin.

Seçici siyahısına hansı hallarda dəyişiklik etmək olar?

Seçki qeydiyyatı olan şəxsin, seçki bloqunun, müşahidəçi təşkilatın və seçicinin haqqıdır ki, MSK-da, dairə və məntəqə seçki komissiyalarında mövcud olan seçici siyahılarının ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş versiyasında qeyri-dəqiqlik aşkar olunarsa, seçki gününə 11 gün qalmışa qədər, seçki qabağı dönmə olmadıqda isə istinilən vaxt seçicilər haqqında məlumatlara və seçici siyahısına dəyişiklik edilməsini tələb etsin. Məlumatlarla tanış olmaq və sürətinin verilməsi İctimai məlumatın əldə olunması və verilməsi üçün Gürcüstan qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada baş verir.

⁵ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 31, hissə 2.

Öz tərəfindən seçicinin özü və ailə üzvləri haqqında olan bütün məlumatlarla tanış olmaq və onlara dəyişiklik etmək haqqı var.⁶

Qərarı müvafiq dairə seçki komissiyası 2 təqvim günü ərzində, seçkiqabağı dönməndə isə seçkiyə 14 gün qalmış müzakirə edir və müvafiq qərar qəbul edir. Dairə Seçki Komissiyasının seçicilər haqqında məlumatda/seçici siyahısında dəyişikliyin edilməsi haqqında qərarı 2 gün ərzində MSK-na və müvafiq məntəqə seçki komissiyasına verilir. Seçki komissiyası dərhal seçicilər haqqında məlumat/seçici siyahısına dəyişiklik etməlidirlər.

Əgər, dəyişikliyin edilməsi ilə bağlı müraciət ednin ərizəsi ilə razı olunmazsa bunu mütləq əsaslandırmaq lazımdır. Bununla bağlı iki gün ərzində rayon/şəhər məhkəməsinə şikayət edilə bilər. Məhkəmə ərəfindən şikayət ərizəsi ilə razı olunduqdan sonra məhkəmənin qərarı 2 gün ərzində lakin seçkiyə 11 gün qalmışa qədər dairə seçki məntəqəsinə verilməlidir və bununla bağlı məlumat dərhal MSK-ya və müvafiq dairə seçki komissiyasına ötürülməlidir. Seçki komissiyaları dərhal seçicilər haqqında məlumat/seçici siyahısına dəyişiklik etməlidirlər.⁷

Seçkilərə qədər 13 gündən 10 gün qalmışa qədər dəyişikliyin edilməsi yalnız məhkəmə qərarı ilə mümkündür. Seçici siyahısına seçkilərə 10 gün qalmış bir zamanda dəyişiklik etmək qadağandır, yalnız əgər seçici seçici siyahısına dəyişikliyin edilməsi ilə bağlı 16 hün qalmışa qədər xaricdə, xəstəxanada və ya təcridxanada olduğuna görə müraciət edə bilməyibsə, bu zaman dəyişikliyə icazə verilir. Bunun üçün seçici ərizə və ya müvafiq sənəd – sərhədd keçdiyinə dair pasportun yazısını, stasionar xəstəxanadan və ya cəzaçəkmə məntəqəsindən sənəd təqdim etməlidir. Qeydiyyat məsələsini dairə seçki komissiyası ərizəni qəbul etdikdən 2 gün müddətində qərarla qəbul edir, lakin əgər səsvermə gününə qədər 2 gündən az vaxt qalarsa bu zaman – dərhal. Mənfi qərar qəbul olunduğu zaman, bununla bağlı dərhal seçiciyə bildirmək lazımdır. Əgər bu cür seçicici seçkilərdə iştirak tələbi ilə seçki admnisitrasiyasına səsvermə günü müraciət edərsə, onu müvafiq məntəqə seçki komissiyası qeydiyyatı alır.⁸

Xüsusi seçici siyahısına kimlər daxil olur?

Səs vermə gününə ən az 3 gün qalmış, Dairə Seçki Komissiyası xüsusi siyahılar tərtib edir və təsdiq edir, sonra isə dərhal müvafiq dairə seçki komissiyasına təqdim edir.⁹

Dairə seçki komissiyası xüsusi seçici siyahısına daxil edir:

- ▶▶ Seçki komissiyalarında fəaliyyətlərindən irəli gələrək səsvermə günü seçkilərdə öz qeydiyyatları üzrə iştirak edə bilməyən seçki admnisitrasiyası əməkdaşları;
- ▶▶ Müalicə məqsədi ilə xəstəxanada və ya digər stasionar qurumlarda olan seçicilər;
- ▶▶ Səsvermə günü həbsdə olan seçicilər;

⁶ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 31, hissə 7.

⁷ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 31, hissə 10.

⁸ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 31, hissə 12, 13.

⁹ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 32, hissə 3.

- ▶ Xidmət şərtləri qeydiyyat yerindən fərqli ünvanda, başqa seçki dairəsində olmasını tələb edən Gürcüstan Müdafiə və Daxili İşlər Nazirliyinin Hərbi (hərbişdirilmiş) Güclər və birləşmələrin müddətli və müqavilə əsasında çalışan xidməti əməkdaşları;
- ▶ Gürcüstan Konsulluğu uçotunda və Konsulluq uçotunda olmayan, lakin seçki gününə qədər 21 gün qalmış başqa dövlətdə təşkil olunan məntəqə seçki komissiyasında və ya konsulluq qurumunda qeydiyyat keçən başqa ölkədə olan seçicilər.

Seçicilərin xüsusi siyahısına daxil olunmuş Müdafiə Nazirliyinin hərbiçi əməkdaşı, hansı ki, seçki günü üçün daimi qaydada 1 il müddətinə və ya 1 ildən artıq müddətə səsvermə günü müvafiq dislokasiya yerində olub, Bələdiyyənin həm majoritar, həm də proporsional seçki sistemi ilə keçirilən seçkilər və Mer/Bələdiyyə sədri seçkilərində iştirak edir. Lakin, xüsusi siyahıda olan səsvermə günü seçki günü üçün 1 ildən az müddətə müvafiq dislokasiya yerində olan Müdafiə Nazirliyinin hərbi xidmətçisi bələdiyyənin proporsional qayda ilə keçirilən seçkilərində yalnız dislokasiya yeri yaşayış yerinə uyğun olaraq qeydiyyatda olduğu ünvanın yerli majoritar seçki dairəsinə uyğun gələrsə iştirak edə bilər.

Səsvermə günü üçün müvafiq dislokasiya yerində olan Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliyinin hərbi xidmətçisi, Gürcüstanın Dövlət Təhlükəsizliyi xidmətinin hərbi xidmətçisi, Yerli Özünü İdarəetmənin Nümayəndəli Orqanına – Bələdiyyənin proporsional seçki sistemi ilə keçirilmiş seçkilərində iştirak edir. O mer/bələdiyyə sədri və bələdiyyənin majoritar seçki sistemi ilə keçirilmiş seçkilərində yalnız dislokasiya yeri müvafiq olaraq yaşayış yerinə uyğun olaraq qeydiyyatda olduğu ünvanın yerli majoritar seçki dairəsinə uyğun gələrsə iştirak edə bilər.

Səyyar seçki qutusunda kim istifadə edə bilər?

Səyyar seçki qutusu siyahısına daxil olunmuş seçici proporsional və majoritar seçki sistemi ilə keçirilən seçkilərdə yalnız seçicinin qeydiyyat yeri və seçicinin faktiki yeri eyni seçki dairəsinə aid olarsa iştirak edir. Əks halda, seçiciyə yalnız proporsional seçki sistemi ilə keçirilən seçkilərdə iştirak haqqı verilir. Səyyar seçki qutusunu siyahısı seçicilərin (səsvermə günü başqa ölkədə olan seçicilərdən başqa) vahid və xüsusi siyahılarının əsasında tərtib olunur, onun formalaşdırılmasına isə məntəqə seçki komissiyası həyata keçirir. Qeyd olunan siyahı yalnız seçki dönmində, vahid və xüsusi siyahı əsasında tərtib olunur və ora aşağıdakı hallarda düşmək mümkündür:

- ▶ Sağlamlıq durumuna görə, seçici sərbəst şəkildə səsvermə binasına gələ bilmir. Səyyar seçici qutusunun siyahısına daxil edilmiş bu cür seçicilərin sayı seçki məntəqəsində seçicilərin vahid siyahısında olan seçicilərin 3 faizindən artıq olmamalıdır. Qeyd olunan say tamamlandıqdan sonra seçicilərin səyyar seçici qutusu siyahısına daxil etməyin məqsədəuyğunluğu haqqında qərar müvafiq dairə seçki komissiyası iclas iştirakçıları ilə üçdə ikisinin səs çoxluğu ilə qərar qəbul edir;
- ▶ Seçici həbsdədir;
- ▶ Seçici müalicə məqsədi ilə və ya digər stasionar müalicə məntəqəsindədir və həmin yerdə seçki məntəqədi açılmır;

- ▶ Seçici hərbi xidmətçidir, Gürcüstan dövlət sərhəddində seçki məntəqəsindən uzaqda mövcud olan hərbi hissədə xidmət göstərir, və orada seçki məntəqəsi açılmaz;
- ▶ Seçici seçki məntəqəsi ərazisindədir, ancaq çətin yerdə yaşayır.

Məntəqə seçki komissiyasının katibəsi səyyar seçici qutusu siyahısına seçicini vahid seçici siyahısında olduğu halda və seçki məntəqəsi ərazisində qeydiyyatda olduğu ərazidə yaşayarsa salır. Səyyar seçki qutusunun siyahısına daxil olunacaq seçicilər haqqında məlumat dərhal seçki məntəqəsində göz önündə yerləşdirilməlidir.

Məntəqə seçki komissiyasının katibi seçicinin vahid seçici siyahısında olan məlumatlarını səyyar seçici siyahısına daxil edir (foto şəkildən başqa) və əlavə olaraq onun sıra nömrəsini əlavə edir.

Əgər, şəxs səsvermə məntəqəsinə gedə bilmirsə seçkilərə qədər 2 gün qalmış məntəqə seçki komissiyasına müraciət etməlidir. Məntəqə seçki komissiyasının katibi seçicinin yazılı ərizəsini və ya şifahi müraciətini qeydiyyat jurnalında qeydiyyata alır, telefon zənginin dəqiq tarixini və müvafiq telefon nömrəsini göstərməklə.¹⁰

Səsvermə məntəqəsi necə quraşdırılmalıdır?

Səsvermə məntəqəsi quraşdırılarkən aşağıdakı şərtlər təmin olunmalıdır:

- ▶ Səsvermə yeri elə təşkil olunmalıdır ki, seçicinin səsvermə məxfiliyi qorunsun. Hər 500 seçici üçün ən az 1 səsvermə kabinetini nəzərdə tutulmalıdır.
- ▶ Seçicilərin qeydiyyatı və xüsusi konvertləri yerləşdirmək üçün ayrıca yer müəyyən olmalıdır;
- ▶ Şəffaf seçki qutusu göz önündə olmalıdır;
- ▶ Seçici siyahıları, partiya siyahıları, namizədlərin siyahısı, MSK tərəfindən seçki bülletenlərinin doldurulma qaydaları, həmçinin qanundan çıxarış və yekun protokollun (protokolların) son versiyası göz önündə asılmalıdır.
- ▶ Əgər seçki bülletenində daxil olunan hansısa seçki subyekti seçkilərdə iştirak etmirsə, bununla bağlı ərizə göz önündə, həm seçki məntəqəsində, həm də məxfi səsvermə kabinetində (otaqda) yerləşdirilməlidir.
- ▶ Səsvermənin məxfiliyini qorumaq üçün səsvermə kabinetində foto və video çəkiliş qadağandır.¹¹

Səsvermə günü nə baş verir?

Səsvermə məntəqəsi səhər saat 7-də açılır, səsvermə prosesi isə saat 8-də başlayır. Səyyar seçici qutusu vasitəsi ilə seçki günü səsvermə proseduru 09:00 –da başlayır və 19:00 –da bitir.

¹⁰ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 33.

¹¹ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 58, hissə 4.

Səsvermə məntəqəsində olmaq hüququna malik şəxslərin üzərində kimliyini və statusunu müyyən edən döş nişanları olmalıdır. Seçki məntəqəsində bu şəxslər ola bilərlər:

- Məntəqə seçki komissiyasının üzvləri;
- Ali seçki komissiyasının üzvləri/nümayəndələri;
- Namizədin nümayəndələri (bir namizədin yalnız bir nümayəndəsi ola bilər);
- Qeydiyyatdan keçmiş yerli təşkilatların müşahidəçiləri (hər bir təşkilatdan sadəcə bir nümayəndə ola bilər);
- Qeydiyyatdan alınmış beynəlxalq təşkilat müahidəçiləri (bir məntəqədə eyni təşkilatdan maksimum 2 müşahidəçi və onlarla birlikdə tərcüməçidə məntəqədə ola bilər);
- Akreditə keçmiş media nümayəndələri (bir məntəqədə eyni mətbu orqandan yalnız 3 nümayəndə ola bilər).

Səsvermə gününə qədər məntəqə seçki komissiyasının sədri komisiyanın katibi nəzarət vərəqlərini doldururlar (birinci seçicinin məlumatlarından başqa). Məntəqə seçki komissiyasının iştirak edən hər bir üzvü nəzarət vərəqinə imza atır. İlk seçici gələrkən qeydiyyatdan keçir və seçki bülletenlərini alır. Komissiyanın katibi onun məlumatlarını nəzarət vərəqinə daxil edir və seçici həmin vərəqə imza atır. Bülletenlərin seçki qutularına atılmasının dəqiq tarixi nəzarət vərəqində göstərilir. Məntəqə seçki komissiyasının sədri bir nüsxəsini adətən seçki qutusuna, ikinci nüsxəsini – səyyar seçki qutusuna (belə biri olduğu hada) atır, üçüncü nüsxəni isə seçki qutularına atılmış nəzarət vərəqləri ilə müqayisə etmək üçün saxlayır.¹²

Hər bir seçici şəxsən səs verir. Başqasının əvəzinə səs vermək qadağandır.

Seçki məntəqəsinə gələn şəxsi ilk olaraq aşağıdakı proseduru həyata keçirən komissiya üzvü qarşılayır:

- Seçki məntəqəsinə daxil olan seçici kütləsini idarə edir;
- Seçicidən xahiş edir Gürcüstan vətəndaşının şəxsiyyət vəsiqəsini və ya Gürcüstan vətəndaşının xarici pasportunu təqdim etsin. Eynilik sənədini təqdim edə bilmədikdə seçici seçkiyə buraxılmır.
- Ultra bənövşəyi fanarla seçicinin daha əvvəl seçicinin işarətlənib işarətlənmədiyini yoxlayır. Hər bir seçki məntəqəsində seçici işarətlənməsi gözlə görünməyən və insan sağlamlığı üçün zərərsiz kimyəvi boyanın seçicinin sağ əlinə sürülməsini nəzərdə tutur. Əgər işarətlənməni yoxlayan xüsusu aparat müəyyən edərsə ki, seçicinin əlində artıq işarətlənmə mövcuddur, o zaman seçiciyə səs vermə qadağan olunur, ancaq onun kimliyi səsvermə zamanı qeydlər dəftərinə daxil olunur. İşarətlənmə penitensiar qurumlarda, xəstəxana və digər müalicə qurumlarında istifadə olunmur, (xəstələrə qarşı), həmçinin səsvermədə səyyar seçki qutusu vasitəsi ilə iştirak edən şəxslərə də bu qayda tətbiq olunmur.
- Seçici üçün müəyyən olunmuş masanın yanında neçə qeydiyyat masasının yanında neçə seçicinin olduğunu yoxlayır və əgər qeydiyyat masası yanında ikidən artıq seçici durursa, müvəqqəti olaraq seçki məntəqəsinə növbəti seçicinin daxil olmasına mane olur;
- Seçiciyə göstərir ki, adının baş hərfinin olduğu qeydiyyat masasına yaxınlaşsın.¹³

¹² Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 62, hissə 10.

¹³ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 64, bənd 65.

Seçiciləri qeydiyyatata alan komissiya üzvü öz növbəsində:

- ▶▶ Seçicidən xahiş edir ki, Gürcüstan vətəndaşının şəxsiyyət vəsiqəsini və Gürcüstan vətəndaşının pasportunu təqdim etsin; Gürcüstanın işğal olunmuş ərazilərindən məcburi olaraq köçürülmüş şəxs isə Gürcüstan vətəndaşının şəxsiyyət vəsiqəsi ilə birlikdə qaçqın arayışı göstərsin;
- ▶▶ Təqdim olunan sənəddə/sənədlərdə daxil olan seçicinin qeydiyyat məlumatlarının uyğunluğunu yoxlasın;
- ▶▶ Təqdim olunan sənəddə/sənədlərdə və seçici siyahısında mövcud olan fotoşəkillərin və seçici eyniliyinin bir-biri ilə uyğunluğunu yoxlasın; uyğunsuzluq aşkar etdikdə isə o məntəqə seçki komissiyasının sədrinə müraciət etsin, o isə öz növbəsində qeydiyyatın əhəmiyyətinin olub olmamasını təsdiq edir. Təsdiq etmədikdə isə qeydiyyatata alan şəxs fərqli fikri səsvermə qeyd kitabına əlavə edir. Səsvermə qeyd kitabında həmçinin foto şəkillə şəxsin uyğunsuzluğunu sədrin təsdiq etməsi faktı da qeyd olunur.
- ▶▶ Seçicinin işarətlənməsini yoxlayır ki, seçici buna yox deyər bilməz, çünki yox deyərsə ona bülleten verilmir;
- ▶▶ Seçici müvafiq qrafaya imza atır, seçki bülleteninin əldə olunmasını təsdiq edir;
- ▶▶ Seçici seçki qrafasının arxa səhifəsinə imza atır;
- ▶▶ Qeydiyyat apararı seçki bülletenini seçici qeydiyyat apararına məxsus möhürlə təsdiq edir.¹⁴

Qeyd olunan prosedurlar başa çatdıqdan sonra seçici məxfi səsvermə kabinetinə daxil olur və seçki bülletenini doldurur, bu zaman isə onun içəridə tək olması çox vacibdir. Sərbəst şəkildə bülleteni işarələyə bilməyən seçicinin gizli səsvermə kabinetinə seçki komissiyasının üzvündən, namizəddən, seçki subyektinin nümayəndəsi və müahidəçidən başqa istənilən şəxsi gizli səsvermə kabinetinə dəvət edə bilər.¹⁵

Seçki bülletenini doldurduqdan sonra, ayrıca durarı masanın yanına gedir və bülleteni ora yerləşdirir. Müşahidəçi əmin olur ki, seçici yalnız bir konvert tutub, seçki qutusunun kəşiyini açır və seçiciyə konverti qutuya atmasını söyləyir seçici xüsusi konverti seçki qutusuna atır. Qutunun yanında eyni zamanda birdən artıq seçicinin getməsinə icazə verilmir. Qeyd olunan hərəkətdən sonra seçici seçki məntəqəsini tərk edir.

Səsvermə bitdikdən sonra seçki qutusuna xüsusu konvert atıldıqdan sonra qutunun kəşiyi dərhal möhürlənir. Səyyar seçici qutusu saat 8-dən gec olmamaq şərti ilə seçki məntəqəsinə gətirilir.

Müşahidəçilərin rolu nədən ibarətdir?

Müşahidəçi təşkilatlar seçki prosesinə qərəzsiz və neytral iştirak edən institut kimi seçkilərin monitorinqini həyata keçirirlər, əhali və beynəlxalq təşkilatlar üçün seçki prosesinin gedişatı ilə bağlı obyektiv məlumat təqdim edirlər.

Müşahidəçilər qanunvericiliyin nə dərəcədə qorunduğunu və müvafiq qaydaların icarsının hansı səviyyədə olmasına həm seçki qabağı kompaniyalar zamanı, həm seçkilərin keçirildiyi gün və nəticələrin cəmlənməsi mərhələsində yoxlayırlar.

¹⁴ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 65.

¹⁵ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 65, hissə 3.

Yerli və beynəlxalq müşahidəçilər seçkiləri qitmətləndirilər və gələcəkdə seçkilərin daha yaxşı təşkili üçün nəyin edilməsinin vacibliyi barədə məsləhətlərini verirlər.

Kim müşahidəçi ola bilər?

Yerli müşahidəçi təşkilat səsvermə gününə ən az 1 il qalmış qeydiyyatdan keçmiş nizamnaməsi və ya əsasnaməsi (təsis sənədi) qeydiyyat amı üçün seçkilərin monitorinqi və ya insan haqlarının müdafiəsini nəzərdə tutan yerli qeyri-istehsalat (qeyri-kommersiya) hüquqi şəxs ola bilər.

Beynəlxalq Müşahidə Təşkilatı təsis sənədi seçkilərin monitorinqini, insan haqlarının müdafiəsinə nəzər alan digər dövlətin nümayəndəsi, başqa dövlətdə qeydiyyat olunmuş təşkilat və ya beynəlxalq təşkilat ola bilər bunların hamısının fəaliyyəti Beynəlxalq aləm tərəfindən qəbul olunmuş aşağıdakı prinsipləri əhatə edir:

- ▶ Gürcüstan qanunvericliyinin, suverenliyinin və insan haqları üzrə beynəlxalq normalara hörmət;
- ▶ Seçki prosesinə maneə törətməkdən çəkinmək;
- ▶ Siyasi qərəzsizlik;
- ▶ Seçki prosesinin iştirakçılarında maliyyə əsliliyi və maliyyə mənbələrinin şəffaflığı;
- ▶ Beynəlxalq seçki müşahidəsi prinsiplərinin bəyannamə ilə qəbul olunmuş müddələrin müdafiəsi.

Müşahidəçinin və seçki subyektinin nümayəndəsinin hansı hüquqları var?

Müşahidəçinin, seçki subyektinin hüququ var:

- ▶ Səsvermə günü istənilən vaxt seçki binasında olsun, seçki məntəqəsi ərazisində məhdudiyət olmadan hərəkət etsin və azad şəkildə, maneəsiz səsvermə prosesinə istənilən yerdən nəzarət etsin;
- ▶ Səsvermə günü istənilən vaxt onu təmsil edən digər qeydiyyat keçmiş nümayəndəsini əvəz etsin;
- ▶ Seçki komissiyasının iclasında iştirak və müşahidə etsin;
- ▶ Seçki qutularının yoxlanmasında, sonra onların möhürlənməsində və açılmasında iştirak etsin;
- ▶ Seçici siyahılarında seçicilərin qeydiyyatına, seçki bülletenləri və xüsusi konvertlərin təqdim olunması və yoxlanılmasına müşahidə etsin;
- ▶ Seçici səsələrinin sayılması və nəticələrin cəmlənməsi prosedurlarında iştirak etsin;
- ▶ Səyyar qutu vasitəsi ilə səsvermə prosesini müşahidə etsin;
- ▶ Seçici səsələrinin sayılmasına nəzarət etsin;
- ▶ Seçki Komissiyası tərəfindən səsvermənin nəticələrini cəmləyən protokolun və digər sənədlərin tərtib olunmasına müşahidə etsin;
- ▶ Ərizə ilə (şikayətlə) məntəqə seçki komissiyasının sədrinə səsvermə və seçki prosedurları ilə bağlı məsələlərdə və konkret pozuntu qeydə alındığı zaman ərizə ilə məntəqə seçki komissiyasının sədrinə müraciət etsin və ondan münasibət göstərməsini tələb etsin;

- ▶▶ Seçicidən neçə seçki bülleteni və xüsusi konvertinin olduğunu göstərməsini tələb etsin;
- ▶▶ Seçki Komissiyasının gərəketini Gürcüstan qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada tənqid etsin;
- ▶▶ Seçki qutusunda və qutuya xüsusi konvertlərin salınmasına, seçki qutularının açılmasına, seçki bülletenlərinin sayılmasına və protokolların tərtib olunmasına nəzarət etsin; seçki komissiyaları tərəfindən tərtib olunan səsvermə və seçki nəticələri protokolu ilə tanış olsun və bu protokolların müsxəsini tələb etsin.

Müşahidəçinin, namizədin nümayəndəsinin bunları etmək hüququ yoxdur:

- ▶▶ Seçki Komissiyasının funksiya və fəaliyyətinə müdaxilə etsin;
- ▶▶ Seçicilərin tam azad iradə nümayiş etdirməsinə təsir göstərsin;
- ▶▶ Seçiciyə hansısa seçki subyektinin xeyrinə və ya əleyhinə təbliğat etsin;
- ▶▶ Hansısa seçki subyektinin simvol və işarəsini gəzdirsin;
- ▶▶ Səsvermə günü səsvermə binasında döş işarəsi olmadan mövcud olsun.¹⁶

Mediya nümayəndələrinin hansı hüquqları var?

Mətbuat və digər kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinin akreditasiyası haqqında məlumat müvafiq seçki komissiyasına səsvermə gününə 3 gün qalmışa qədər çatdırılır. Konkret seçki komissiyasında akreditə olunmuş media nümayəndələrinin səsvermə günü seçki binasında olma haqqları var. Səsvermə günü eyni media təşkilatı seçki məntəqəsinə eyni zamanda 3 nümayəndə daxil edə bilər.

Ərizə təqdim etdikdən 1 gün ərzində müvafiq seçki komissiyasının katibi media nümayəndələrinin akreditasiya məsələsini həll edir və qərar qəbul olunduqdan 1 gün ərzində onlara müvafiq akreditasiya arayışı təqdim edir, lakin akreditasiyaya etiraz olunarsa eyni vaxt ərzində mənfə qərarın qəbul olunması haqqında əsaslı qərar təqdim edir.¹⁷

Səsverməyə qədər 48 saat ərzində və səsvermə gününə 20 saat qalmışa qədər seçkilərlə bağlı seçkilərin mümkün iştirakçıları və səsvermə günü seçicilərinin iştirak sayından başqa seçkilərlə bağlı ictimai fikrin araşdırılmasının nəticələrinin yayımlanması qadağandır.

MSK-nın N42/2012-li qərarı isə seçki binasında olmasına icazə verilən şəxslərin hərəkətlərini müyyən edir.¹⁸

Bu qərara əsasən seçki məntəqəsi açıldıqdan (səhər saat 7) məntəqə seçki komissiyalarının yekun protokollarının tərtib olunması dönməmi də daxil olmaqla səsvermə binasında olma hüququ olan şəxslərlə müsahibə yalnız binanın çölündə mümkündür. Bundan əlavə səsvermə binasında olma hüququ olan şəxslər seçki prosesini çəkkə bilərlər. Səsvermə binasında foto/video çəkiliş komis-

¹⁶ Gürcüstan Cinayət Məcəlləsi, Maddə 41.

¹⁷ Gürcüstan Cinayət Məcəlləsi, Maddə 44.

¹⁸ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1748403>

siyanın sədri tərəfindən müəyyən olunmuş, seçki prosesinin göründüyü xüsusi yerdən (seçki qutusunun göründüyü yer) aparılmalıdır. İstənilən şəxs üçün çəkiliş məsafəsi 3 metrədən artıq olmamalıdır. Müsahibənin yazılması və foto/video çəkiliş elə aparılmalıdır ki, seçki prosesinə mane olmasın.

Bundan əlavə yüksək ictimai maraq dairəsində olan seçicilərin (siyasi şəxslər, seçki subyektləri və siyasi birliklərin rəhbərləri, dini liderlər) mövcud olduğu məntəqələrdə seçki prosesinin çəkilişlərin müəyyən olunmamış yerlərdən də aparılmasına imkan verilir. Belə olan halda, kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri prosesi maksimum 10 dəqiqə çəkə bilərlər, bundan sonra onlar məntəqəni tərk etməli və ya binada çəkiliş üçün ayrılmış xüsusi yerdə dayanmalıdırlar.

Bu qaydaları pozduğu zaman məntəqə seçki komissiyası səs çoxluğu ilə müvafiq şəxsin səsvermə binasından uzaqlaşdırılması ilə bağlı qərar qəbul edir.

Pozuntuların şikayət olunması prosedurları necədir?

Ərizə/şikayət məntəqə seçki komissiyasının sədrinə, onun müavininə və ya katibə verilir. Komissiyanın katibi ərizəni/şikayəti qeydlər dəftərində qeydə alır, ərizə/şikayət verən şəxsə isə müvafiq ərizə/şikayətin komissiya tərəfindən qəbul olunma tarixi, vaxtı və qeydiyyat nömrəsi olan arayış (imzalı) verilir.

Ərizədə/şikayətdə qeyd olunur:

- a) Ərizənin/şikayətin tərtib olunduğu tarix və vaxt;
- b) Ərizə/şikayəti daxil edən şəxsin adı, soyadı və qeydiyyat yeri;
- q) Seçki məntəqəsinin nömrəsi;
- d) Şahid olduğu zaman – onun adı, soyadı və qeydiyyat yeri;
- e) Pozuntunun məzmunu və pozuntuya yol verildiyi vaxt;
- v) Pozuntuya yol verən şəxs müəyyən olunduğu zaman – onun müəyyən olunması mümkün olan şəxsi məlumatları;
- z) Qayda pozuntusuna yol verən şəxsin izahat-açıqlaması (belə bir izahat varsa);
- t) digər əlavə məlumat.

Məntəqə seçki komissiyasının sədri ərizə/şikayətə dərhal məhəl qoymalı və mövcud pozuntunu aradan qaldırmalıdır. Əgər komissiyanın sədri pozuntunu aradan qaldırmadı və ya qaldıra bilmədisə və yaxud da başqa formada ərizə/şikayətə etraz etdisə ərizə/şikayət edən bununla bağlı ali müvafiq dairə seçki komissiyasına dərhal məlumat verə bilər. Dairə seçki komissiyası pozuntunu aradan qaldırmaq üçün müvafiq ölçülər götürməli və qeyd olunan ərizə/şikayətin müzakirəsi zamanı müvafiq məntəqənin nəticələrinin ləğv olunması məsələsini düşünməlidir.¹⁹

Seçki məəcəlləsi səsvermə və səslərin sayılması prosedurlarının pozuntusu haqqında ərizə və şikayətlərlə bağlı ayrıca söz açır.

¹⁹ Gürcüstan Cinayət Məcəlləsi, Maddə 72.

- ▶ Seçki məntəqəsində səsvermə prosedurunun pozulması haqqında ərizə/şikayət bu qanun pozulduğu aşkar olunduğu anda, səsvermə günü saat 7-dən seçki qutusu açılana qədər tərtib olunmalıdır.
- ▶ Səslərin sayılması və səsvermənin nəticələrinin hesablandığı prosedurları zamanı yol verilmiş pozuntular haqqında və səsvermə nəticələrinin yoxlanılması və ya batil elan olunması tələbi ilə ərizə/şikayət seçki qutusunun açıldığı andan səsvermə nəticələrinin cəmləndiyi yekun protkolun tərtib olunmasına qədər tərtib olunmalıdır.

Qeyd olunan ərizə/şikayəti dairə seçki komissiyasının katibi aldığı anda dairə seçki komissiyasının jurnalında qeydiyyatda alır. Komissiya onu müzakirə edir və ərizə/şikayətin dairə seçki komissiyasında qeydə alındığı gündən iki gün müddətində qərar qəbul edir. Məntəqə seçki komissiyası qərarı qətnamə şəkilində qəbul edir və bu qərar sadəcə məhkəməyə şikayət oluna bilər.²⁰

Məhkəmədə şikayət/ərizə qeydiyyatda alındığı andan qəbul olunmuş hesab olunur. Şikayət olunacaq qərarla bağlı məhkəməyə ərizə/şikayətin daxil olunması qərarın icrasını dayandırmır. Məhkəmədə şikayət/ərizənin qəbul olunduğu zaman məhkəmə dərhal müvafiq dairə seçki komissiyasını / MSK-nı bununla bağlı məlumatlandırmalıdır. Qərar qəbul olunduqdan sonra məhkəmə, müvafiq dairə seçki seçki komissiyası/MSK-nı qərarla tanış edir. Rayon/şəhər məhkəməsinin qərarı növbəti gün saat 12-ə qədər tərəflərə təqdim olunmalıdır.

Səslərin sayılma proseduru

Səsvermə prosesi bitir və səsvermə binası saat 20:00-da bağlanır. Bu vaxta qədər növbədə duran seçicilər səs verə bilərlər. Sonuncu seçici də səs verdikdən sonra səsvermə sona çatır, bundan sonra isə məntəqə seçki komissiyası seçki qutusunun kəsiyini möhürləyir. Əgər seçici siyahısına daxil olan bütün seçicilər səs vermiş olarlarsa məntəqə seçki komissiyası səsvermə prosesini saat 20:00-a qədər bitmiş hesab edə bilər. Səsvermə günü qeydlər dəftərində səslər sayıldığı zaman səsvermə binasında mövcud olan insanların kimliyi qeyd olunmalıdır.

Məntəqə seçki komissiyasının sədri səsvermə binasında olma hüququna malik şəxslərin iştirakı ilə komissiya üzvləri arasından püşk atma yolu ilə ən az 3 sayıcı (səsləri sayan), müşahidəçilər isə öz aralarında qarşılıqlı razılaşma yolu ilə iki nəzarətçi seçirlər. Əgər müşahidəçilər öz aralarından iki nəzarətçini seçməkdə razılığa gələ bilməsələr, onlar arasından iki nəzarətçini püşk atma yolu ilə komissiyanın sədri müəyyən edir. Məntəqə seçki komissiyasının sədri seçki məntəqəsində olan seçki subyektlərinin nümayəndələrindən püşk atma yolu ilə 2 nümayəndə seçir, onlar nəzarətçilərlə birlikdə həqiqi və ya batil bülletenlərin sayılma prosesində iştirak edirlər.²¹

²⁰ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 73, Maddə 74.

²¹ Gürcüstan Seçki Məcəlləsi, Maddə 67.

Sayıclar seçki qutusunu ayrıca duran masaya aparırlar və yeri elə düzəldirlər ki, qarşı tərəfdə iki metr məsafədə məntəqə seçki komissiyasının üzvləri və səsvermə binasında olma hüququna malik şəxslər Dayana bilsinlər. Sayıcıların yanında müşahidəçi olaraq müəyyən olunmuş iki nəzarətçi və iki nümayəndə dayanır.

Satıcılar səsvermədə iştirak edən seçiciülərin ümumi sayını müəyyən edirlər:

- ▶ Vahid seçici siyahısına əsasən;
- ▶ Xüsusi seçici siyahısına əsasən;
- ▶ Səyyar seçici qutusu siyahısına əsasən.

Müşahidəçilərdən müəyyən olunmuş bir nəzarətçi ikinci sayıcının yanında durur, ikinci nəzarətçi isə üçüncü sayıcının yanında. Onların saymanın bütün prosedurlarını izləmək, səhvləri göstərmək, səhvləri düzəltməyi tələb etmək hüquqları var, tələblərinə əməl olunmadıqda isə məntəqə seçki komissiyasının hərəkətlərini dairə seçki komissiyasına şikayət etmək, bu da alınmasa məhkəməyə müraciət etmək hüquqları var. Səsvermə binasında olmaq hüququna malik şəxslərin də sayıcılara həqiqiliyi şübhəli olan bülətenləri ayrıca qoymasını tələb etmək hüququ var.

Məntəqə seçki komissiyası əvvəlcə səyyar seçki qutusunu açır. Məntəqə seçki komissiyasının sədri komissiyanın üzvləri və səsvermə binasında olma hüququna malik şəxslərin iştirakı ilə seçki qutusunun möhürünün bütövlüyünü yoxlayır. Əgər möhürün bütövlüyü pozulmuş olarsa, lakin komissiya hesab edərsə ki, bu qanun pozulması demək deyil, komissiyanın qərarı ilə səsvermə nəticələrinin hesablanması prosesi davam etdirilir. Əks halda seçki qutusu möhürlənir və məntəqə seçki komissiyasının qərarı ilə birgə dərhal Ali dairə seçki komissiyasına göndərilir.

Sayıclar səyyar seçki qutusunda olan xüsusi konvertləri masaya yerləşdirirlər, bundan sonra isə:

- ▶ Səyyar seçki qutusunda nəzarət vərəqinin olmasını yoxlayırlar;
- ▶ Səyyar seçici qutusunda olan nəzarət vərəqini komissiyada yoxamaq məqsədi ilə saxlanan nəzarət vərəqi ilə yoxlayırlar.

Əgər pozuntu aşkar olarsa məntəqə seçki komissiyasının sədri sayıcılara xüsusi konvertləri müvəqqəti olaraq səyyar seçici qutusuna qaytarmağı tapşırır. Əgər səyyar seçici qutusunda nəzarət vərəqi aşkar olunmazsa və ya nəzarət vərəqləri arasında fərq ortaya çıxarsa bütün xüsusi konvert və bülətenlər paketə yerləşdirilib üzərinə “batildir” yazılmalıdır. Sənədlər səsvermə məntəqəsində səsvermə və səsərin sayılma prosedurları bitdikdən sonra dairə seçki komissiyasına göndərilir.

Daha sonra əsas seçki qutusu açılır. Məntəqə seçki komissiyasının sədri komissiya üzvləri və seçki məntəqəsində olma hüququna malik şəxslərin iştirakı ilə seçki qutusunun möhürünü yoxlayır.

Əgər möhürün bütövlüyü pozulmuş olarsa, lakin komissiya hesab edərsə ki, bu qanun pozulması demək deyil, komissiyanın qərarı ilə səsvermə nəticələrinin hesablanması prosesi davam etdiril-

ir. Əks halda seçki qutusu möhürlənir və məntəqə seçki komissiyasının qərarı ilə birgə dərhal ali dairə seçki komissiyasına göndərilir.

Sayıclar:

- Əsas seçki qutusunda olan xüsusi bülletenləri və konvertləri masaya yığırlar;
- Əsas seçki qutusunda olan nəzarət vərəqinin olub-olmamasını yoxlayırlar və əsas seçki qutusunda olan nəzarət vərəqini komissiyada müqayisə üçün saxlanılmış nəzarət vərəqi ilə müqayisə edirlər.

Əgər əsas seçki qutusunda nəzarət vərəqi olmazsa və ya nəzarət qutuları arasında fərq mövcud olarsa bütün xüsusi konvert və seçki bülleteni bükülür və möhürlənir, müvafiq protocol tərtib olunur və dairə seçki komissiyasına göndərilir.

Batıl bülletenlər ayrıca yığılır və onların ümumi sayı göstərilir. Seçki bülleteni yalnız o zaman batıl hesab olunur ki, əgər:

- a) Seçki bülleteni seçici qeydiyyatı alanın imzası və xüsusi möhürlə yoxlanılmayıb;
- b) Seçicinin hansı seçki subyektinə səs verdiyini müəyyən etmək mümkün deyil;
- q) Xüsusi konvertdə müəyyən olunan saydan artıq seçki bülleteni aşkar olub;
- d) Xüsusi konvert müəyyən olunan nümunəyə uyğun gəlmir;
- e) Seçki bülleteni seçki qutusuna xüsusi convert olmadan atılıb;
- v) Seçki bülleteni başqa seçki məntəqəsinə aid olub.

Birinci sayıcı xüsusi konvertdən seçki bülletenini çıxarır, kimə səs verildiyini elan edir, və birini ikinci sayıcıya, digərini üçüncü sayıcıya verir və s., xüsusi konverti isə ayrıca yığır. Sayıcılar seçki bülletenlərini hər bir seçki subyektinə verilən səslərə görə, ayrı-ayrı yığırlar. Müəyyən olunmamış nümunəyə əsasən və sayıcılar tərəfindən batıl hesab olunan bülletenlər ayrı, həqiqiliyi şübhəli qalan bülletenlər isə ayrı yığılır.

Seçki bülletenləri ayrıldıqdan sonra məntəqə seçki komissiyasının sədri sayıcılara göstəriş verir ki, saysınlar:

- Batıl hesab olunan bülletenləri;
- Hər bir seçki subyektinə verilən səsləri.

Seçki subyekti üçün ayrılmış hər seçki bülleteni liton birləşdirici ilə bağlanır və hər bağlamanın üzərinə bülletenlərin sayı yazılır. Bu bağlamalar öz özlüyündə başqa kağız torbalara yığılır. Məntəqə seçki komissiyasının sədri hər seçki subyekti tərəfindən toplanan səslərin sayını açıqlayır. Komissiyanın katibi komissiyanın sədri ilə birlikdə məlumatların dəqiqliyini yoxlamaq məqsədi ilə seçki subyektləri tərəfindən toplanan səslərin sayları ilə batıl bülletenlərin sayının ümumi seçici sayına uyğun gəlib-gəlmədiyini yoxlayır. Seçki subyektlərinə aid seçici bülletenlərinin toplusu və batıl seçki bülletenləri yalnız uyğunluq yoxlanıldıqdan sonra möhürlənir.

Səsvermənin nəticələrinin yekun protokolunun tərtib olunması və nəticələrin elan olunması

Məntəqə seçki komissiyasının katibi seçki bülletenlərini möhürlədikdən sonra məntəqə seçki komissiyasının sədri ilə razılıq əsasında səsvermənin yekun nəticələrini əks etdirən protokol/

protokolları doldurur. Komissiyanın hər bir üzvü ssermənin yekun nəticələrini özündə əks etdirən yekun protokol/protokollaraa imza atmalıdır. Əgər komissiyanın üzvü səsvermənin yekun protokoluna daxil edilmiş məlumatlarla razılaşmırsa, onun haqqı var ki bu protokollara yazılı fikrini əlavə etsin, lakin protokola mütlək imza atmalıdır. Səsvermənin nəticələrinin yekun protokolları məntəqə seçki komissiyasının xüsusi möhürü ilə yoxlanılır.

Məntəqə seçki komissiyası səsvermənin nəticələrini əks etdirən protokolların nüsxəsini ictimaiyyətə təqdim etməlidir. Komissiya səsvermənin nəticələrinin yekun protokollarının sürətini, mövcud olduğu halda fərqli fikir əlavə olunmuş şəkildə tələb olunduğu anda səsvermə məntəqəsində olma hüququ olan hər kəsə dərhal verməlidir.

Bütün prosedurlar bitdikdən sonra məntəqə seçki komissiyasının qeydiyyat jurnalı səsvermə gününün yazı kitabı bağlanır. Səsvermə gününün yazı kitabına komissiyanın sədri və katibi imza atırlar və o komissiyanın xüsusi möhürü ilə yoxlanılır.

Səsvermənin nəticələrinin yekun protokolları möhürlənmir. Məntəqə seçki komissiyası möhürləyir:

- ▶▶ Ərizə/şikayətlərlə birlikdə səsvermə gününün yazı kitabı;
- ▶▶ Məntəqə seçki komissiyasının qeydiyyat jurnalı;
- ▶▶ Məntəqə seçki komissiyasının xüsusi möhürü.

Məntəqə seçki komissiyasının səlahiyyətli şəxsləri seçki ləvazimatlarını və içərisində möhürlənmiş seçki sənədləri olan qutu/kisələri dairə seçki komissiyasına təhvil verirlər. Bununla bağlı təhvil-təslim aktı bağlayırlar. Təhvil-təslim aktına seçki sənədlərini verən və alan şəxslər imza atırlar, bundan sonra aktların hərəsi birinə verilir.

Dairə seçki komissiyası məntəqə seçki komissiyalarının yekun protokolları əsasında, Gürcüstan seçki qanunverciliyinin pozuntularının müzakirə nəticələrini nəzərə alaraq səsvermə günündən ən gec 11 gün müddətində referendum, Gürcüstan Prezidenti seçkiləri, Gürcüstan Parlamenti seçkiləri, yerli Özüni İdarəetmə orqanları – Şura seçkiləri, Meriya/Bələdiyyə seçkilərinin nəticələri və seçki dairəsində baş tutan püşkatma və seçki nəticələrini özündə əks etdirən protokolu tərtib edir və bu bunları növbəti gündən gec olmamaq şərti ilə MSK-ya təhvil verir. Dairə Seçki Komissiyasının komissiya iclasında iştirak edən hər bir üzvü seçkilərin nəticələrinin yekun protokoluna imza atmalıdır. Protokol dairə seçki komissiyasının möhürü ilə yoxlanılır. Əgər dairə seçki komissiyasının hər hansı üzvü yekun protokola daxil edilən məlumatlarla razı olmazsa, onun öz fərqli fikirlərini yazılı şəkildə protokola əlavə etmək hüququ var. Ancaq protokola mütlək imza atmalıdır. Dairə seçki komissiyası növbəti gündən gec olmamaq şərti ilə yekun protokolu MSK-ya göndərir. Dairə seçki komissiyasının yekun protokolunun surəti tələb olunarsa partiyanın/seçki blokunun/təşəbbüs qurupunun nümayəndələrinə və müşahidəçilərə verilir.

MSK dairə və məntəqə seçki komissiyalarından alınmış protokollar əsasında səsvermə günündən 19 gündən gec olmamaq şərti ilə öz iclasında Gürcüstan parlamentinin, Gürcüstan Prezidentinin, Tbilisi şəhər merinin və Tbilisi şəhər şurasının seçkilərinin nəticələrini cəmləyir və seçki nəticələrinin yekun protokolunu tərtib edir. Seçkilərin nəticələrinin yekun pro-

tokoluna MSK-nın sədri v müavini imza atırlar. Protokolun surəti bütün maraqlanan şəxslərə təqdim olunur.

Seçkilərin yekun nəticələri toplandıđı andan MSK z veb səhifəsində hər bir seçki məntəqəsinə uyđun olaraq seçkilərin nəticələri haqqında məlumat yerləşdirir, nvbtti gündən gec olmamaq erti ilə isə Kütləvi İnfomasiya Vasitlrin məlumat verir.

Seçkilərin nəticələri MSK tərəfindən seçki nəticələrinin yekun protokolunun verildiyi andan qüvvəyə minir.

Seçkilərdən sonra prosesdə iştirak etmək

Seçkilərdən sonra önəmli olan nədir?

Seçki prosesi seçkilər bitdikdən sonra başa çatmır.

Demokratik cəmiyyət hər bir vətəndaşın səsinin qərarın qəbul olunma prosesinə təsir göstərməsi inancına əsaslanır. Seçkiərin keçirilməsi və nümayəndələrin seçilməsi vasitələrdən biridir. Eyni zamanda fərdlərin və ayrı-ayrı qrupların öz fikirlərini ifadə etmək, bu fikirləri müdafiə etmək və hərəkətə keçmək üçün həvəsləndirilməsi yollardan biridir. Fəal vətəndaş sistemi sadəcə seçkilərdə iştirakı deyil, həm də hakimiyyətin fəaliyyətinə daimi nəzarəti və onun hesabatlılığının təmin olunmasını nəzərdə tutur. Biz edə bilərik:

- ▶▶ Müxtəlif vətəndaş fəaliyyətlərində iştirak edək;
- ▶▶ Bloqlar yaradaq, qəzetlər buraxaq, şirkətlər təsis edək və sosial medianı bu məqsədlə istifadə edək;
- ▶▶ Bizim üçün və müxtəlif maraq qrupları üçün əhəmiyyətli olan təşəbbüslərin həyata keçirilməsi üçün petisiyalar təşkil edək və tələb edək;
- ▶▶ Müxtəlif ictimai forumlarda iştirak edək;
- ▶▶ Gücün mənbəyi olan və tərəfimizdən seçilmiş hakimiyyətə nəzarət etməyə imkan verən ictimai məlumatları tələb edək.

İctimai məlumatı necə tələb edək?

Məlumat azadlığı

Vətəndaşlar seçdikləri hakimiyyətə nəzarət və dövlətin idarə olunmasında tam şəkildə iştirak etmək üçün ictimai məlumata sahib olmalıdırlar. Dövlət vətəndaşlar tərəfindən ödənilmiş vergilərlə maliyyələşir. Müvafiq olaraq cəmiyyət hakimiyyətin fəaliyyəti və onun adı ilə qəbul olunan qərarlar haqqında ictimai məlumat tələb etmək hüququna malikdir. Dövlət orqanlarının şəffaflığı demokratik idarəetmənin vacib şərtlərindən biridir.

Qeyd olunan hüquq Gürcüstan konstitusiyası ilə müdafiə olunur və ümumi inzibati məəcəllənin məlumat azadlığı başlığı ilə təmin olunub. Konstitusiyanın 24-cü maddəsinə əsasən, „hər kəsin sərbəst şəkildə məlumat əldə etmək və yaymaq, şifahi, yazılı və ya başqa formada öz fikrini ifadə etmək azadlığı var.“

İctimai məlumat nədir?

İctimai məlumat – rəsmi qurumda qorunan, eyni zamanda rəsmi qurum və dövlət rəsmisi tərəfindən iş fəaliyyəti ilə bağlı qəbul olunmuş, işlənmiş, yaradılmış və ya göndərilmiş məlumatdan ibarət rəsmi sənəddir (çertiyoj, maket, plan, sxem, foto şəkil, elektron məlumat, video və audio yazılar).

İctimai məlumatın verilməsi öhdəliyi kimlərə şamil olunur?

Məlumat tələb etmək hüququ yalnız dövlət qurumunda çalışanlara deyil, həmçinin yerli özünüidarəetmə və idarəçilik orqanlarında çalışan və ictimai hüquqlu hüquqi şəxslərə də şamil olunur. Umumi İnzibati Məcəllə bütün bu qurumları ictimai qurum adlandırır.

İctimai qurumu kim təmsil edir?

Qanunvericilik əsasında rəsmi səlahiyyətlərə malik olan və bu səlahiyyətləri icra edən istənilən şəxs ictimai qurum hesab olunur.

Kim ictimai məlumatı tələb edə bilər?

İctimai məlumat açıq olmalıdır və onu vətəndaşlığından aslı olmayaraq istənilən fiziki və hüquqi şəxs tələb edə bilər. Gürcüstan Ümumi Məcəlləsinin 37-ci maddəsinə əsasən, **„hər kəsin fiziki formasından və saxlanma vəziyyətindən aslı olmayaraq ictimai məlumat tələb etmək və ictimai məlumatın əldə olunma formasını seçmək hüququ var.“**

Hansı hallarda məlumat verilmir?

Məlumatın açıqlığı iki halda məhduddur: bu qanunla nəzərdə tutularsa və müəyyən olunmuş qaydada o dövlət, kommertiya və şəxsi sirlərə aiddirsə.

İctimai qurumun yalnız qanunla dəqiq müəyyən olunmuş hallarda bu və ya digər məlumatı məxfi saxlamaq hüququ var. Belə hallarda ictimai qurum məlumatın məxfi saxlanılmasının hansı norma əsasında baş verdiyini sübuta yetirməlidir. Məxfi saxlanılan məlumata `məxfi` griffi verilməlidir. Məxfi məlumatlar arasında ən əhəmiyyətli dövlət sirri təşkil edir. Bu və ya digər məlumatı dövlət sirri kimi qəbul etmək `Dövlət sirləri haqqında` Gürcüstanın 1996-cı il qanunvericiliyinə əsasən baş verməlidir. Bu qanuna əsasən, vəzifəli şəxslərin yalnız məhdud dairəsinin bu və ya digər məlumatın dövlət sirlərinə aid etmə səlahiyyəti var.

Məxfi məlumat sızdırılırsa məsuliyyətə kim cəlb olunur?

Məxfi məlumatı qanunsuz olaraq əldə etmək, ictimailəşdirmək və yaymaq mümkündür, lakin əgər məxfi sənəd və ya material öz-özlüyündə bu və ya digər vəzifəli şəxsin yüksək ictimai marağın mövcud olduğu qanunsuz fəaliyyətini, korrupsiya razılaşmaları və ya digər faktları əhatə edən məlumatını əks etdirirsə Gürcüstan qanunvericiliyi ifşa edən şəxsi müdafiə edir.

“Söz və İfadə azadlığı haqqında” Gürcüstan qanunvericiliyi ifşa olunanın azadlığını və ifşa edənlərin müdafiəsini ifadə azadlığı çərçivəsində həyata keçirir;²² misal üçün, əgər, ictimai qurumun əməkdaşı qoruması vəzifə borcu olan, lakin ictimailəşdirilməsi qanunsuzluğu ifşa etmək olan məlumatı ictimailəşdirərsə o məsuliyyətə cəlb olunmur.

İctimai məlumatı necə tələb etmək?

Gürcüstanda məlumatı tələb etməyin yazılı forması müəyyən olunub. Maraqlanan şəxs müvafiq ictimai quruma konkret məlumatı təqdim etmək tələbi ilə müraciət etməlidir, ictimai qurum isə, bu məlumatı dərhal və ya maksimum 10 gün ərzində (belə olan halda ictimai qurum məlumatı tələb edən həmin anda məlumatlandırılmalıdır) təqdim etməlidir. Məlumatı təqdim etməmək qərarı qəbul olunarsa, ictimai qurum həmçinin, bununla bağlı 3 gün ərzində ərizə ilə müraciət edənə məlumat verməli və ona hüquq və şikayət qaydalarını izah etməlidir.

Şifahi tələb əsasında məlumat tələb etmək olarmı?

Şəxs ona lazım olan rəsmi məlumatı əldə etmək üçün müvafiq quruma yazılı ərizə ilə müraciət etməlidir. İctimai qurum məlumatı şifahi tələb əsasında da verə bilər, lakin bu qurumun hüququdur, öhdəliyi yox. Eyni zamanda ictimai qurumun şəxdən məlumatın tələb olunma səbəb və məqsədini soruşmaq haqqı yoxdur.

Məlumat nə qədər müddət ərzində təqdim olunmalıdır?

Məlumatı vaxtında təqdim etmək önəmlidir. Əksər hallarda məlumat maraqlanan şəxs üçün yalnız müəyyən zaman kəsiyində dəyərlidir. Buna görə də, onlar üçün əhəmiyyətlidir ki, bu məlumatı mümkün qədər tez əldə etsinlər. Məcəllənin tələbinə əsasən, ictimai orqan məlumatı dərhal, tələb olunduğu andaca təqdim etməlidir. Bu ərizə məlumatı verməkdə səlahiyyətli olan şəxsə çatmalıdır. Hər rəsmi qurumda məlumat verməyə səlahiyyətli şəxs olmalıdır ki, qəbul olunan ərizənin müzakirəsinə dərhal başlasın və elə həmin gün də qərar qəbul etsin.

²² “Söz və ifadə azadlığı haqqında” Gürcüstan qanununun 3-cü maddəsinin birinci bəndinin “t” altbəndi.

Əgər məlumatı verməkdə cavabdeh olan şəxsin bu rəsmi qurumda digər öhdəlikləri də varsa, o ilk öncə məlumatın verilməsi haqqında qərar qəbul etməlidir və sonra digər səlahiyyətlərin icrasına dönmə bilər. Əgər eyni gündə inzibati orqana bir başa olaraq bir neçə ərizə daxil olarsa məlumatı verməkdə səlahiyyətli şəxs o ərizələri daxil olma növbəsinə görə müzakirə edir.

Bəzi hallarda, məlumatın dərhal verilməsi mümkünsüzdür. Buna görə də, istisna hal olaraq, məcəllə məlumatın verilməsi üçün 10 günlük müddət müəyyən edilir. 10 günlük vaxta yalnız o zaman müraciət etməlidirlər ki, əgər:

- a) tələbin tam olaraq təmin olunması üçün məlumatın digər alt qurumlardan toplanması vacibdirsə.
- b) tələbin tam olaraq təmin olunması üçün məlumatın digər ictimai qurumlardan toplanması vacibdirsə.
- q) müxtəlif növ, bir-biri ilə əlaqəsiz sənədlərin axtarılıb tapılması və işlənməsi tələb olunursa.
- d) tələbi təmin etmək üçün qanunvericilik digər qurumlarda mövcud olan alt qurumlarla və ya ictimai müəssisələrlə məsləhətlərin aparılmasını tələb edirsə.

On günlük vaxt tələb olunan zaman mütləq bununla bağlı məlumat tələb edən şəxsə məlumat bildirilməlidir. Həmçinin həmin şəxs məlumatın təqdim olunması üçün dəqiq neçə günün lazım gəldiyi ilə bağlı xəbərdar edilməlidir.

Məlumatın verilməməsi ilə bağlı qərarı şikayət etmək olar ya yox?

Əgər inzibati qurum hər hansı sənədi gizlədərsə, bu o demək deyil ki, bu qərarı yoxlamaq mümkünsüzdür. Maraqlanan şəxsin həm məhkəməyə, həm də ali inzibati orqana bununla bağlı şikayət etmək hüququ var. Maraqlanan şəxs şikayətlə həm qəbul olunan qərarın ləğv olunmasını və ya dəyişdirilməsini, həm də dəyən maddi ziyanın ödənilməsini tələb edə bilər. Məlumat azadlığı başlığı ilə bağlı rəsmi qurum və özəl şəxs arasında ortaya çıxan mübahisə zamanı sübut etmək yükü tamamilə rəsmi qurumun üzərinə düşür.

Bu normanın mənası ondadır ki, hər inzibati qurum qanunvericiliyin dəqiq müdafiəsi ilə hərəkət etməlidir və qərar qəbul edərkən qəbul etdiyi qərarı hansı qanunvericilik və ya qanuna tabe akt əsasında qəbul etdiyini sübut etməlidir.

İctimai qurumun iclasında iştirak etmək olar ya yox?

İctimai qurumların iclası açıqdır, çün ki, əhəmiyyətli məlumatı təqdim etmək yalnız rəsmi sənəd formasında deyil, həm də rəsmi səlahiyyətlərin müzakirəsi prosesində məlum olur. Cəmiyyətin kollegiyalı rəsmi qurumun üzvünün iclasda hansı mövqeni sərgilədiyini, iclasda hansı növ məsələlərin müzakirə olunduğunu, məsələnin hər tərəfli müzakirəsinin aparılıb-aparılmadığını və ictimai qurumun yekun qərara necə vardığını bilmək haqqı var. Bu məlumat olmadan kollegiyalı ictimai qurumun üzvünün və bütövlükdə qurumun fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi mümkünsüzdür.

Qərarların kollegiya şəklində iki və ya daha artıq şəxs tərəfindən səsvermə əsasında və yaxud da qanunvericiliklə müəyyən olunmuş digər qaydada qəbul olunduğu qurum Kollegiyalı ictimai qurum hesab olunur. Bununla yanaşı, iclasın rəsmi xarakter daşması vacib deyil. Əgər kollegiyalı ictimai qurumun üzvləri qərarların sadəcə qəbul olunma deyil, həm də hazırlanması məqsədi ilə də toplaşırlarsa da iclas açıqdır.

Cəmiyyət özü üçün maraqlı iclasda iştirak edə bilsin deyər, iclasın keçirilməyi və müzakirə olunacaq məsələlər haqqında ona əvvəlcədən məlumat verilməlidir. Bu isə o deməkdir ki, hər bir ictimai qurum iclasa bir həftə qalmış iclasın keçirilmə tarixi, yeri və müzakirə olunacaq məsələlərlə bağlı, yaxud əgər iclasda məxfi məsələlər müzakirə olunacaqsə, iclasın bağlanması ilə bağlı qərar haqqında məlumat verməlidir.

Ola bilər ki, iclasın dərhal keçirilməsi lazım gəlsin və bu zaman bir həftəlik müddəti qorumaq mümkün olmasın. Buna görə də, təxirəsalınmaz zərurət yaranan zaman, məcəllə iclasın keçirilməsini öncədən elan olunmadan nəzərə alır. Elə ki, iclasın müəyyən olunmuş vaxtdan tez keçirilməsi zərurəti yarandı və müvafiq qərar da qəbul olundu, ictimai qurum təxirəsalınmaz iclasın keçirilmə yeri, vaxtı və gündəliyi haqqında məlumat yaymalıdır.

İclasda iştirak etmək üçün təcili dəvətnamənin tələb olunmasına icazə verilmir. İclasda iştirak etmək istəyənlərə yalnız o zaman məhdudiyyət qoyula bilər ki, fiziki olaraq bütün arzu edənlərin iclas zalında yerləşdirilməsi mümkünəz olsun. Belə olan halda iclasda iştirak etmənin xüsusi qaydası tətbiq oluna bilər. İclaslarına qarşı ictimai marağın daim yüksək olduğu qurumlar cəmiyyətin icaslarda iştirakın mümkünlüyünü təmin etmək üçün geniş imkanlar yaratmalıdırlar.

Dövlət, kommersiya və ya şəxsi sirlərə aid məlumatın yayılmasının qarşısının alınması məqsədi ilə məcəllə iclasın bağlı keçirilməsini nəzərdə tutur. Əgər iclasın gündəliyinə daxil olan məsələlərdən yalnız bir hissəsinin gizli müzakirəsi gərəkirsə iclas tamamilə deyil, sadəcə məxfi məsələlərin müzakirə olunacağı hissəsi bağlı keçirilməlidir.

1 Əhəmiyyətli olan nədir?

Nə vaxtsa düşünüb-sənmi ki, bir vətəndaş olaraq sənin üçün önəmli olan nədir? Ola bilər ki, ictimai həyatda iştirak etmək üçün nə edə biləcəyini haqda da fikirləşə bilərsən? Əksər hallarda seçkilər və seçki hüququ vətəndaş iştirakı ilə eyniləşdirilir. Seçkilər və səsvermə hüququ demokratiyanın əsas tərkib hissəsidir. Seçkilərin nəticəsi sənin həyatının müxtəlif sahələrinə mühüm təsir göstərə bilər.

Seçici yaşına çatmamasına baxmayaraq bir çox gənc, bu gün demokratik proseslərdə müxtəlif qaydada iştirak edirlər. Onlar özləri üçün önəmli olan sahələrə uyğun olaraq hərəkət edirlər.

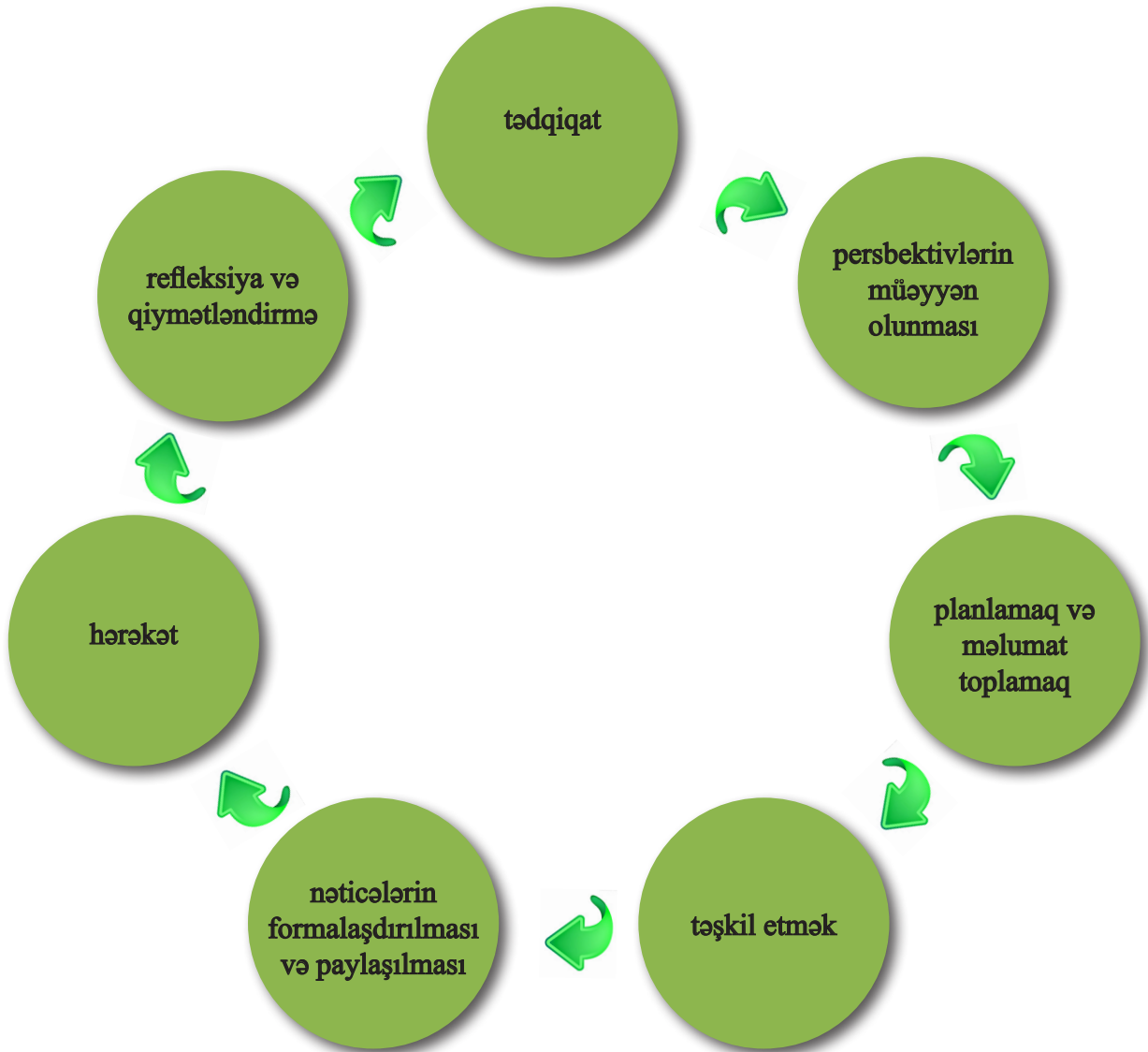
Sənin üçün önəmli olan nədir?

Əhəmiyyətli hesab etdiyini və xalqla, yerlərlə, məsələlərlə və hadisələrlə bağlı ideyalarını müəyyənləşdir.

Sənin fikrincə, nələr dəyişməlidir? Yeni idealarını yaz.

Necə fikirləşirsən, şəxsən sən, bu dəyişiklikləri həyata keçirmək üçün nə edə bilərsən?

Hərəkətlə bağlı olan qərarın qəbulu tədqiqat prosesini tələb edir. Öz evində, məktəbində və ya aid olduğun icmada əhəmiyyətli dəyişikliklər üçün nə etməli olduğunu planladığın zaman tədqiqat modelinə müraciət edirsən. Modelin hər bir mərhələsi nədən ibarətdir?

2 Məsuliyyət

Məsuliyyət sözünü eşitdikdə ağılınıza hansı fikir gəlir? Rutin fəaliyyət? Məktəb/universitet tapşırıqları? Məsuliyyəti vətəndaşlıqla əlaqələndirirsinizmi? Uzun zaman müddətində vətəndaşların məsuliyyətlərinin bir hissəsi dəyişdi. Lakin əsas məsuliyyətlər əksər hallarda dəyişməyən dəyərlərdən aslıdır və bu dəyərlərlə əlaqəli hərəkətlər isə dəyişikliyə məruz qaldı.

Sənin bir vətəndaş kimi məsuliyyətin nədir?

Əgər 1800-cü ildə doğulmuş olsaydın sənin həyatın nə qədər fərqli olardı?

Aşağıda Gürcüstanda 2015-ci il üçün mövcud olan nazirliklər sadalanıb. Necə fikirləşirsən, onlardan hər biri nəyə cavabdehdir? Cədvəldə hər bir nazirliyin məsuliyyət dairəsinə aid olan sahələri, eyni zamanda bu qurumların həyata keçirməli olduqları tədbirləri qeyd edin.

- Gürcüstan Müdafiə Nazirliyi
- Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliyi
- Gürcüstan Xarici İşlər Nazirliyi
- Gürcüstanın Regional İnkişaf və İnfrastruktur Nazirliyi
- Gürcüstanın Ətraf Mühitin Müdafiəsi və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
- Gürcüstanın Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyi
- Gürcüstanın Mədəniyyət, Heykəllərin Müdafiəsi və İdman Nazirliyi
- Gürcüstanın İdman və Gənclər Nazirliyi
- Gürcüstan Maliyyə Nazirliyi
- Gürcüstanın iqtisadiyyat və Davamlı İnkişaf Nazirliyi
- Gürcüstanın Energetika Nazirliyi
- Gürcüstanın Elm və Təhsil Nazirliyi
- Gürcüstanın Cəzaçəkmə və probasiya Nazirliyi
- Gürcüstanın Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
- Avroatlantik strukturlara inteqrasiya məsələləri üzrə Gürcüstanın Dövlət Nazirlik Aparatı
- Vətəndaş bərabərliyi məsələləri üzrə Gürcüstanın Dövlət Nazirlik Aparatı
- Diaspora məsələləri üzrə Gürcüstanın Dövlət Nazirlik Aparatı

Cədvəli doldur və aşağıdakı suallara cavab ver:

1. Qeyd olunan Nazirliyin və ya departamentin əsas hansı funksiyası var?
2. Qeyd olunan nazirliyin 2-3 əsas və ən önəmli öhdəliyi nədən ibarətdir?
3. Qeyd olunan Nazirlik vətəndaşlara hansı xidmət, proqram təqdim edir (konkret misallar)?
4. Qeyd olunan nazirliyin sənin gündəlik həyatınla hansı əlaqə və təsiri var?

Nazirlik	Məqsəd və öhdəliklər Xidmət, fasilitasiya, proqramlar...	Məlumatın mənbəyi

3 Seçki təcrübəsi

Sizin maraqlarınızı təmsil edən kimsənin olduğu hal yadınıza düşürmü? Və ya siz başqasının təsəvvür edərdiniz? Komandanın ideri olduğu zaman və ya komandanın liderinin adı ilə danışsansa sən komandanın digər üzvlərini təmsil edirsən. Sizin ailənin üzvü ictimai yığıncaqda iştirak edən zaman o sizin maraqlarınızı təmsil edə bilər. Sizin sinif yoldaşınız və ya kurs yoldaşınız məktəb və ya universitet görüşündə iştirak edərsə, o sizin sinifinizi və ya fakültənizi təmsil edə bilər.

Tələbə özünü idarəetmə qurumu tələbələrle bağlı qərar qəbul edərkən tələbələrin maraqlarını təmsil edə bilər. Tələbə özünü idarəetmə qurumu həmçinin müxtəlif layihə və fəaliyyət planları haqqında məsuliyyəti öz üzərinə götürə bilər.

Sizin məktəb/universitetin özünüidarə etmə qurumu var? Siz necə təmsil olunursunuz? Liderliyi bürüzə vermək üçün orada tələbələrin hansı imkanları var?

Əgər sizin özünüidarə etmə qurumu olsa idi onun əsas öhdəliyi nə olacaqdı? Sadalayın və digər dostlarınızla müzakirə edin.

---

4 Şəxsi fəaliyyət planının formalaşdırılması

Necə edək ki, səsimizi qərar qəbul edən institutlara çatdıraq?

Siz hər gün başqalarına da təsir edən qərarlar qəbul edirsiniz və hərəkətlər edirsiniz. Proseslərdə iştirakdan imtina edərkən də siz öz mövqeyinizi bildirirsiniz və digərlərinə təsir göstərirsiniz. Fikirləşin, hansı yolla proseslərdə iştirak etmək istəyirsiniz və sizin hərəkətləriniz sizin ailənizə, dostlarınıza, məktəbinizə, universitetinizə və icmanıza necə təsir edəcək.

Fəaliyyət planını doldurun və əmin olun ki, sizing səsiniz duyulacaq!

Hansı hərəkətlərin icrasını istəyirəm	Nəyi bilməliyəm	Mümkün çətinliklər və öhdəsindən gəlmə yolları	Uğur/nəticəni necə qiymətləndirim

Suallar ver:

- Nə layihə ilə bağlı məsələləri əhəmiyyətli və xüsusi edir?
- Bu məsələ ilə bağlı qərar vermək kimə və nə üçün təsir göstərəcək?
- Məsələ məntiqi, milli və qlobal əhatədə hansı təsirə malikdir?
- Bu məsələnin həllində kim iştirak edir (fərdlər və quruplar, hakimiyyət, biznes, qeyri hökumət təşkilatları kimi və s.)?
- Başqaları bu məsələni necə həll ediblər?

Fəaliyyət planı

Layihəni icra edənə qədər, məqsədlərə bir daha baxın və layihənin implementasiyası üçün müraciət edəcəyiniz addımları yazmaq üçün cədvəlləri istifadə edin: məqsədin icrası üçün hansı fəallıqları planlayırsınız və hansı sərvətləriniz, resurslarınız var?

Fəallıqlar	Sərvətlər	Kim və nə vaxt

5 Rabitə və həyata keçirilmə

Sizin layihənin uğurlu olması üçün effektiv ünsiyyət olduqca vacibdir.

Effektiv ünsiyyət deyərkən:

- ▶ məlumat vermək məqsədi ilə suallar vermək yolu ilə digər şəxslərlə;
- ▶ ekspertlərə kömək məqsədi ilə müraciət edir;
- ▶ layihə ilə bağlı başqalarının məlumatlandırılması;
- ▶ layihəyə dəstəyin tapılması.

